Stárnutí a příprava na stáří z pohledu studentů sociální pedagogiky

Šárka Machalová

Bakalářská práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	**Šárka Machalová**
Osobní číslo:	**H17649**
Studijní program:	**B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Forma studia:	**Prezenční**
Téma práce:	**Stárnutí a příprava na stáří z pohledu studentů socialní pedagogiky**

Zásady pro vypracování

Zpracování řešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti stárnutí, přípravy na stáří a životního stylu seniorů.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
ONDRUŠOVÁ, Jiřina. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum, 2011, 168 s. ISBN 978-80-246-1997-2.
STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999, 319 s. ISBN 8071782742.
ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012, 191 s. ISBN 978-80-87638-00-2.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Šalenová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **4. října 2019**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2020**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 22. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby [1];
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 [2];
- podle § 60 [3] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 [3] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 2.6.2020 .....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.
(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:
(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:
(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.
(2) Není-li zjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.
(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejích skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá stárnutím a přípravou na stáří z pohledu studentů sociální pedagogiky. V teoretické části objasňujeme pojmy stárnutí a stáří. Představujeme dělení samotných pojmů. Jsou zde zahrnuty biologické, psychické i socioekonomické změny, které se ve stáří projevují. V rámci tématu stárnutí jsme zde zařadili i koncept úspěšného stárnutí. Na tyto kapitoly navazuje problematika ageismus, který je úzce spjatý se zmíněným tématem. Třetí část je již samotná příprava na stáří, kde jsou zahrnuty oblasti jako životní styl seniorů, zdravý životní styl, volnočasové aktivity, vzdělávání seniorů, význam rodiny, finanční zajištění, a nakonec kapitola práce nebo odchod do důchodu. Praktická část se zaměřuje na získání názorů studentů sociální pedagogiky na téma stárnutí a přípravy na stáří. Hlavním výzkumným cílem bakalářské práce je zjistit, jaký mají názor studenti sociální pedagogiky na téma stárnutí.

Klíčová slova: stárnutí, stáří, příprava na stáří, studenti sociální pedagogiky, kvantitativní výzkum

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with aging and preparation for old age from the perspective of students of social pedagogy. In the theoretical part we clarify the concepts of aging and old age. We present the division of the concepts themselves. It includes biological, psychological and socio-economic changes that manifest themselves in old age. Within the topic of aging, we have also included the concept of successful aging. These chapters are followed by the issue of ageism, which is closely related to the mentioned topic. The third part is the preparation for old age itself, which includes areas such as the lifestyle of seniors, healthy lifestyle, leisure activities, education of seniors, the importance of family, financial security, and finally the chapter work or retirement. The practical part focuses on obtaining the views of students of social pedagogy on the topic of aging and preparation for old age. The main research goal of the bachelor's thesis is to find out what the opinion of social pedagogy students on the topic of aging.

Keywords: ageing, age, preparation for old age, students of social pedagogy, quantitative research

V této chvíli bych ráda poděkovala paní Mgr. Evě Šalenové za profesionální vedení mé bakalářské práce, za mnoho cenných rad, za její trpělivost, a především za celkovou pomoc při zpracování. Další poděkování patří respondentům, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření. Velké poděkování tak patří i mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

„Teprve stáří ukáže, co v člověku je a o co mu v životě šlo.“

Bühlerová

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **9**
I TEORETICKÁ ČÁST **10**
1 DEFINICE STÁRNUTÍ A STÁŘÍ **11**
1.1 STÁRNUTÍ 11
1.1.1 Biologické faktory stárnutí 12
1.1.2 Psychické změny ve stáří 13
1.1.3 Socioekonomické změny 14
1.1.4 Koncept úspěšného stárnutí 16
1.2 STÁŘÍ 17
2 AGEISMUS **20**
3 PŘÍPRAVA NA STÁŘÍ **22**
3.1 ŽIVOTNÍ STYL SENIORŮ 23
3.1.1 Zdravý životní styl 24
3.2 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY 25
3.3 VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ 26
3.4 VÝZNAM RODINY 27
3.5 FINANČNÍ ZAJIŠTĚNÍ 28
3.6 PRÁCE, NEBO ODCHOD DO DŮCHODU 30
3.7 SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI 31
II PRAKTICKÁ ČÁST **33**
4 VÝZKUM **34**
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY 35
4.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR 35
4.3 VÝZKUMNÁ METODA A TECHNIKA 37
4.4 METODA ANALÝZY DAT 38
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT **39**
6 SHRNUTÍ **59**
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI **62**
8 ZÁVĚR **63**
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY **65**
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK **67**
SEZNAM GRAFŮ **68**
SEZNAM PŘÍLOH **69**

ÚVOD

Stárnutí a sociální práce se seniory jsou součástí oboru sociální pedagogiky, ale širší veřejností je toto téma bráno jako určité tabu. Nemusíme ho vnímat negativně. Jen jde o to, z kterého úhlu pohledu se na stáří člověk podívá. Hraje zde roli i mezigenerační problém, který začíná již v rodině. Dříve byla rodina chápana jako jeden velký celek tvořený větším počtem členů, kteří spolu taktéž bydleli. V rodině se tedy běžně stýkaly děti se staršími členy rodiny. Prostřednictvím kontaktu s prarodiči byl dětem předáván obraz o stárnutí a stáří. Přispíval k vytvoření si pozitivního vztahu ke stáří i starým lidem. Nyní rodinu tvoří pouze rodiče a jejich děti. V dnešní době již nedochází k mezigeneračnímu spolužití a děti nevidí stárnoucí populaci, a tím se problematika stárnutí prohlubuje. Stárnutí populace vždy probíhalo a probíhat bude, ale i přesto se v dnešní společnosti vytěsňují slova, která jsou s tímto tématem spjatá. Proto si myslíme, že je důležité toto téma více přiblížit nejen veřejnosti, ale především studentům sociální pedagogiky, kteří mohou působit v praxi jako sociální pracovníci a pracovat tak v přímé péči se seniory. S příchodem odborné praxe nebo získání více zkušeností s prací se seniory se většinou názory studentů pozitivně změní.

Bakalářská práce se bude zabývat tématem stárnutí a přípravou na stáří z pohledu studentů sociální pedagogiky, která je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretická část si klade za cíl vysvětlit a podat informace o problematice stárnutí, kterou každý může vnímat odlišně, proto jsme se rozhodli ji více objasnit. Pro začátek vysvětlujeme pojmy jako stárnutí a stáří. Zaměříme se na jejich charakteristiku, jakými změnami je stáří a stárnutí doprovázeno. Navazuje příprava na stáří, zahrnující více oblastí spjatých s tímto tématem. Patří sem životní styl seniorů, zdravý životní styl, volnočasové aktivity, vzdělávání seniorů, význam rodiny, finanční zajištění a odchod do důchodu. Mnohdy dochází u seniorů ke ztrátě zájmu či dokonce smyslu života. Tyto negativní emoce jsou často spojené právě s odchodem do důchodu, pocitem, že je všem na obtíž. Na nás není posuzovat či hodnotit, ale naopak seniorům v této tíživé situaci pomoct znovu najít smysl života. Nápomocná jim mohou být různá zařízení, které jsou pro to určená.
V praktické části jsou stěžejní názory studentů sociální pedagogiky na problematiku stárnutí. Právě pohled budoucích sociální pracovníků na tuto cílovou skupinu a práci s nimi. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak chápou studenti sociální pedagogiky téma stárnutí a přípravu na stáří a jaké zaujímají postoje ke stárnoucí populaci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DEFINICE STÁRNUTÍ A STÁŘÍ

V této kapitole bychom rádi přiblížili téma stárnutí a stáří, a to z počátku v rámci definic různých autorů. Autoři na danou problematiku nahlíží dle svých zjištěných poznatků a názorů. Naleznou se však mezi nimi společné jevy, kterými je stárnutí či stáří doprovázeno. Dále se kapitola dělí na biologické, psychické a socioekonomické faktory, které nastávají během procesu stárnutí. Tuto podkapitolu završíme konceptem úspěšného stárnutí.

1.1 Stárnutí

Slezáková a kolektiv (2007, s. 128) uvádí: ,,Stárnutí je specifický, nevratný a neopakovatelný biologický proces, který je univerzální pro celou přírodu."

Stárnutí můžeme nazvat také jako určité univerzálium, které je součástí každého života (Čeledová a kol., 2016, s. 11).

Mlýnková (2011, s. 13) definuje stárnutí jako: „fyziologickou součást života lidí, zvířat, rostlin. Stárnutí je vyvrcholením celého životního cyklu jedince. Představuje taktéž proces, kdy dochází v těle ke degenerativním změnám. Tyto změny nastávají v různých dobách života člověka a postupují velmi individuálně. Rychlost stárnutí je ovlivněná geneticky, současně také životním stylem člověka, prostředím, ve kterém člověk žije, prací, stresem a dalšími faktory."

V této etapě života dochází ke snížení schopnosti se přizpůsobit změnám našeho okolí. Zdravotní způsobilost je velmi úzce spjata s přirozeným stárnutím. S rostoucím věkem dochází k opotřebování a změnám orgánů v těle (Hrozenská, 2013, s. 31).

Stárnutí můžeme rozdělit na 3 stupně:

- Primární stárnutí – tělesné změny stárnoucího organismu,
- sekundární stárnutí – změny, které nejsou typické, ale mohou stáří doprovázet,
- terciární stárnutí – náhlá tělesná změna, nastává těsně před smrtí (Hrozenská, 2013, s. 31).

Jak si lze všimnout, stárnutí je tedy přirozeným procesem každého člověka. Tento proces je v rámci života nevyhnutelný a je doprovázen různými změnami fyzické, psychické i sociální

stránky. Tyto změny lze jasně definovat, ale průběh či jejich výskyt přichází u každého jedince individuálně.

1.1.1 Biologické faktory stárnutí

I když je stárnutí individuální proces, má mnoho společných znaků. Biologické změny jsou zastoupeny jako první, ale samozřejmě nejsou jediné. Stárnutí jedince se projevuje nejen na jeho fyzické stránce, ale také na jeho psychice. To se může projevovat pozitivně, ale i negativně (Šramo, 2012, s. 22–24).

Do biologický faktorů podle Šrama (2012) řadíme:

- Vysušování a zvrásňování kůže,
- šedivění a ubývání vlasů i chlupů,
- slábnutí zraku,
- zužování vizuálního pole,
- ochabování svalstva a odvápnění kostí,
- oslabování imunitního systému apod.

Z hlediska biologických změn můžeme hovořit o dvojím rozdělení. Na primární a sekundární. O primárních změnách můžeme mluvit v tom případě, kdy jsou spojené pouze s kalendářním věkem člověka, nikoliv se zdravotním stavem či působením okolních podmínek. Sekundární stárnutí naopak souvisí se zdravotním stavem a působením okolních vlivů. Tyto změny se projevují zejména na fyzických silách člověka a omezují jej tak při jeho aktivitách (Janiš a Skopalová, 2016, s. 44)

S přibývajícím věkem dochází k úbytku a ochabování svalstva, což se projevuje zejména na chůzi či postoji jedince. Mezi projevy stárnutí, které můžeme na první pohled zpozorovat patří snižování tělesné výšky a většinou zvyšování tělesné hmotnosti (Dvořáčková, 2012, s. 12). Řídnutí kostí můžeme také zařadit do změn pohybového aparátu. Důsledkem této změny jsou časté zlomeniny kostí v seniorském věku. Dalším a velmi častým projevem je snižování funkčnosti mazových žláz, kůže nezadržuje dostatečné množství vody, je suchá a dochází ke snižování její elasticity (Mlýnková, 2011, s.21-22). Se stářím jsou spojené i změny smyslového vnímání. Dochází ke změnám zrakové ostrosti, úbytku sluchu, čichu i chuti (Dvořáčková, 2012, s. 12).

Všechny změny v organismu se však neprojevují ve stejný čas, každý systém v těle reaguje na odchylky funkcí odlišně. Nemůžeme však zapomenout ani na vnější vlivy, které taktéž

ovlivňují proces stárnutí. Tím se dostáváme ke dvěma mechanismům, které ovlivňují rychlost stárnutí i délku života jedince. Prvním mechanismem je genetická výbava a druhým mechanismem je právě již zmíněné vnější prostředí. Významným činitelem ovlivňující délku i rychlost stárnutí je životní styl člověka. Absence fyzické aktivity, kouření i požívání nadměrného množství alkoholu má negativní vliv na zdraví a tím i na délku života (Otová a Mihalová, 2012, s.185–186).

Biologické změny patří k časnějším projevům stáří, jelikož nám je většina projevů patrná od pohledu. Avšak nemůžeme hovořit pouze jednotně o biologických změnách. Jevy, ke kterým dochází v procesu stárnutí, jsou zpravidla propojené. Závisí tak na celku bio-psycho-socio-spirituálního modelu každého člověka.

1.1.2 Psychické změny ve stáří

Se zvyšujícím se věkem dochází k úbytku mozkové tkáně. Pokud hovoříme o přirozeném procesu, který není ovlivněný žádným onemocněním, jde úbytek 10-15% hmotnosti mozku. Tento jev má však vliv na psychiku člověka. V rámci toho dochází ke změnám kognitivních funkcí. Zpracování informací se zpomaluje a tím se prodlužují i jejich reakce. Dalším a zřetelným jevem je změna paměťových funkcí. Paměťové funkce jsou ovlivněny dosaženým vzděláním, rozumovou schopností, mírou užívání paměti a dalšími. U seniorů nastávají obtíže v ukládání nových informací a následně pak nedokáží tyto informace správně třídit (Janiš a Skopalová, 2016, s. 46)

Mezi kognitivní změny ve stáří se dále řadí snížená adaptace na nové podněty, snížená flexibilita, neschopnost vytvářet nové souvislosti, neschopnost změn osvojených vzorů chování. Autor také popisuje, že existují rozdíly v adaptaci na stárnutí a stáří. Jedinci, kteří se dopředu připravují a jsou schopni přijmout známky stárnutí, snášejí stáří lépe než ti, kteří si nejsou s touto skutečností vyrovnaní (Křivohlavý, 2002, s. 143).

Mezi individuální změny ve stáří z psychologického hlediska můžeme zařadit (Šramo, 2012, s. 26)

- Stoupání zájmu a rozhledu o všeobecnou informovanost,
- narůstání smyslu pro detail,
- snaha o jednání podle známých a jimi osvědčených schémat,
- klesající adaptace,
- klesající soběstačnost,

- oslabení fantazie.

Psychické projevy ve stáří jsou spojeny s osobností člověka, s jeho odolností, s adaptací na nové podněty a dalšími. Proto se častěji ve stáří projevuje změna osobnosti. Dvořáčková (2012, s.12) popisuje, že se právě ve stáří projevují negativní vlastnosti jedince. Ke změně osobnosti nejčastěji dochází vlivem onemocnění Alzheimerovy choroby.

1.1.3 Socioekonomické změny

Socioekonomické změny se taktéž pojí se stárnutím jako všechny předešlé. Většinou k nim dochází zejména v období odchodu do důchodu. Důsledkem toho je omezení styku s kolegy, přeorganizování stávajícího režimu, zvykání si na nový styl života a z finančního hlediska dochází k omezení příjmů. Senior je závislý pouze na starobním důchodu. Vlivem odchodu do důchodu se stává, že většinová společnost izoluje tyto starší jedince. Dochází tak k omezení či ztrátě sociálních kontaktů. Sociální vztahy jsou pro seniora v této fázi důležitou součástí života. Senior se více upíná na svou rodinu a na své blízké. (Janiš a Skopalová, 2016, s. 49–50).

S přibývajícím věkem význam rodiny pro člověka narůstá. V rodině má senior významnou a nezastupitelnou roli. Zastává nejen roli rodiče, ale právě prarodiče. K dětem má silnou citovou vazbu a z nové sociální role se velmi těší. Senioři nám předávají mnoho cenných rad a zkušeností. Pomáhají v dětech utvářet hodnoty i postoje. A v neposlední řadě ukazují obraz stáří a vzájemnou mezigenerační interakci (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 209).

U seniorů se projevuje snížená potřeba stimulace. Senioři mají problémy s velkým množstvím nový informací a podnětů, proto je pro ně bližší zachovat si své stereotypy. V opačném směru dochází ke zvýšení citové jistoty a bezpečí. Je pro ně důležité mít své bezpečné zázemí, udržet si vitalitu a zdraví, finanční zajištění, a především citové vazby v rodině. Nemůžeme opomenout vztah s partnerem, který je pro ně velmi významný. Uspokojuje potřebu lásky a sounáležitosti, partneři jsou si navzájem oporou a můžeme jej pokládat za možný ukazatel spokojenosti. Proto je pro ně opravdu těžké, když jeden z partnerů zemře. Znamená to pro ně obrovskou změnu v životě, na kterou se velmi těžce adaptují. Možným prostředkem pro motivaci v životě je nová role prarodiče (Přibyl, 2015, s. 50-51).

Během profesního života je každý jedinec zvyklý na jasný příjem a dané konkrétní finanční ohodnocení, to se však odchodem do důchodu velmi často změní. Pro seniory je tak těžké se s finanční situací vypořádat a je pro ně důležité jejich finanční zajištění. Nejde však

o ukládání či spoření si peněz, ale o běžné vyžití. Většina příjmů tvoří náklady na bydlení a jídlo (Přibyl, 2015, s. 51-52).

1.1.4 Koncept úspěšného stárnutí

Koncept úspěšného stárnutí vznikl zejména v USA. Klade důraz na nejvyšší možnou prevenci vzniku závislosti seniorů na druhé osobě. Jde o zlepšení fyzické kondice a soběstačnosti u seniorů a tím omezení vzrůstajícího počtu nesoběstačných jedinců (Mühlpachr, 2009, s. 34).

Dle tohoto konceptu může být stárnutí:

- Normální – Zdravotní stav jedince a jeho sociální role se rovnají stavu jeho vrstevníků,
- úspěšné – Zdravotní stav seniora je velmi příznivý oproti běžné normě, senior je plně soběstačný, má dobrý předpoklad pro prodloužení délky života,
- neúspěšné – Zdravotní stav jedince je horší než u jeho vrstevníků. Dochází k onemocněním v seniorském věku, zhoršuje se soběstačnost jedince a tím se prohlubuje závislost na druhé osobě (Mühlpachr, 2009, s. 34).

Úspěšné stárnutí ovlivňuje několik faktorů:

- Biologická involuce,
- chorobné procesy,
- způsob života,
- životní podmínky,
- subjektivní hodnocení a prožívání (Mühlpachr, 2009, s. 34).

1.2 Stáří

Stáří je životní etapa lidského života, která má však jasné hranice. Horní hranice je velmi jasná. Tvoří ji smrt. Spodní hranice naopak není tak jednoznačná, protože jevy typické pro stáří nevstupují do života najednou v konkrétní čas, ale zařazují se do života postupně. Soubor těchto jevů a specifik utváří stáří, které má biologický, psychický, kulturní a také sociální charakter. Současná podoba stáří je utvářena společností, která velmi prosazuje krásný vzhled, i uměle vytvořený, a také módní oděv (Sak a kol., 2012, s.15). Stáří je poslední vývojová etapa, která ukončuje život ve všech jeho složkách (Čeledová a kol., 2016, s. 11).

Dle Hrozenské (2013, s. 13) můžeme stáří rozdělit na 3 období:

- Období počátečního stáří (60–65 let),
- pokročilé stáří (od 75. let),
- vrcholné stáří neboli dlouhověkost (od 90. let).

Dělení stáří dle WHO (in Dvořáčková, 2012, s. 11):

- Období raného stáří (60-74 let),
- období vlastního stáří (75-89 let),
- dlouhověkost (90 let a více).

Dalšímu rozdělení stáří se věnuje autorka Vágnerová (2007), která rozlišuje dvě různá období. Prvním období je období raného stáří, které datuje od 60–75 let. Stáří je nejčastěji nazýváno poslední etapou života, tuto etapu autorka označuje jako postvývojovou. To z toho důvodu, jelikož jsme již dosáhli všech latentních schopností rozvoje. I když se může zdát, že všeho již senior dosáhl a dále se nerozvijí, není tomu tak. Tato fáze je pro život velmi důležitá, jelikož se zde utváří a formuje nadhled, moudrost a pocit naplnění. Dochází zde k fyzickým i psychickým změnám, které ale nemusí ovlivnit život jedince. Tyto změny se však projevují a jsou vnímány individuálně, a to v závislosti na čase, rozsahu a závažnosti projevů. Taktéž závisí na mnoha různých okolnostech, kterými jsou například dědičné předpoklady nebo důsledky okolních vlivů. Toto období samotné není negativním či chorobným stavem, ale obdobím, kdy vlivem všech již zmíněných faktorů dochází k většímu výskytu a projevu nemocí (Vágnerová, 2007, s. 299-312).

V rámci sociálního života je pro seniora v tomto období důležitý partnerský či manželský vztah. Manželé si prošli různými fázemi života a prožité roky po boku milované osoby je činí ve stáří spokojenějšími. Za celou dobu života si našli společné přátele, rozšířil se jim rodinný kruh o vnoučata, někdy i pravnoučata. S tím spojená vzniklá nová role prarodiče či prababičky nebo pradědečka (Zacharová a Šimíčková-Čížková, 2011, s. 103). S partnerským vztahem je nedílně spojená i sexualita v seniorském věku. Sexualita v tomto období může mít pozitivní vliv na jedince, a to především v rámci psychiky (Brzáková Beksová, 2013, s. 47). Sexualita pro seniory neznamená pouze sex, ale jde o vzájemné doteky, pohlazení a blízkost druhého partnera. Navozuje ve seniorech pocit lásky, sounáležitosti, pocit, že je má někdo rád. Snížení sexuality může nastat v důsledku psychosociálních změn (Dvořáčková, 2012, s.50).

V průběhu stárnutí nedochází jen k fyzickým změnám, ale také k psychickým. Stejně jako u fyzických změn i zde jde o individuální proces. Mezi nejčastější příčinu změny chování patří úbytek mozkové tkáně, který se může projevovat zhoršením pozornosti, paměti i exekutivních funkcí. Změny, které jsou podmíněné stárnutí, se projevují zhoršením zapamatovat si, ukládat a využívat informace. Tyto změny mají celkový dopad na kvalitu života (Vágnerová, 2007, s. 317–318).

Druhým mezníkem je období pravého stáří. Vágnerová (2007, s. 398) datuje toto období od 75 a více let člověka. V tomto věku dochází ke vzniku obtížných situací, které jsou ovlivněné změnami fyzických i psychických sil. Zátěžové situace mohou pro seniora znamenat jisté riziko. Z důvodu snížené schopnosti se adaptovat, nesnáší senioři vzniklé situace velmi dobře. Záleží však i na osobnosti jedince, individuální odolnosti i aktuálním zdravotním stavu. Hlavním úkolem tohoto období je udržení si přijatelného životního stylu. Jde spíše o udržení si soběstačnosti, kontaktu se sociálním prostředím a vlastního smyslu života. Mezi zátěžové situace tohoto období řadíme nemoc a úmrtí partnera, zhoršení zdravotního stavu či ztrátu jistoty soukromí. Ztráta soukromí úzce souvisí se sníženou soběstačností člověka. Jelikož je s přibývajícím věkem obtížnější vykonávat běžné denní činnosti, dochází tak k rozhodnutí zajistit seniorovi dostatečnou péči. Tato péče přichází buď ze strany rodiny nebo ze strany zařízení. Senioři se s přibývajícím věkem zaměřují na určitou víru. Je to pro ně známka stability i bezpečí, kterou ve víře velmi často nalézají. Senioři v této fázi řeší téma smrti. Neměli bychom toto téma upozaďovat, naopak bychom měli vyslyšet jejich obavy i

přání, které se smrtí pojí. Rozmluvou o tomto tématu můžeme být nápomocní seniorovi se s jeho smrtelností smířit (Vágnerová, 2007, s. 398-401).

2 AGEISMUS

Vidovičová (2005, cit. dle Přibyl, 2015, str. 27–28) vymezuje ageismus jako „věkovou diskriminaci založenou na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu. Projevuje se skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku nebo na jejich příslušnosti k určité generaci.“

Ageismus se může dělit na:

- Benevolentní,
- hostilní,
- ambivaletní.

Benevolentní ageismus znamená pozitivní či kladné chování nebo zacházení se seniorem za cílem jej ochránit. Hostilní ageismus je opakem benevolentního. Znamená zlé, špatné chování či zacházení se seniorem. V ambivalentním ageismu dochází k slučování obou výše zmíněných. Důvodem těchto postojů je strach ze smrti. Jelikož se v dnešní době čím dál více vytěsňuje stáří i smrt, stává se tak toto téma společenským tabu. Naopak se upřednostňuje téma mládí a krásy, a tím se vytěsňuje stárnutí a vše, co je s ním spojeno. Dle autora je příčina i v rozvoji společnosti. Čím méně je země rozvinutá, tím více se lidé k seniorům chovají s úctou a respektem (Přibyl, 2015, s. 27–28).

Pokorná (2010, s. 72) rozděluje ageismus podle zdrojů ageistických postojů, předsudků a důsledků tohoto chování na:

- Individuální neboli mikrosociální – jde o názor konkrétního jedince,
- mezosociální – tento typ ageismu se projevu v rámci sociálních skupin,
- makrosociální – vztahuje se k legislativním úpravám.

Ondrušová, Krahulcová a kol. (2019, s. 105) vidí nejvýznamnější zdroje ageismu následovně:

- Jde o vystupňování demografické paniky – staří lidé jsou často vnímáni jako přítěž pro společnost,
- společnost upřednostňuje fyzickou krásu, atraktivitu a zdůrazňuje produktivitu,
- přetrvávající strach ze stáří,
- vymizení mezigeneračního kontaktu a úcty ke starým lidem,

- důsledkem tohoto jednání je sociální izolace starých lidí ve společnosti (Ondrušová, Krahulcová a kol., 2019, s. 105).

Projevy stáří jsou dnešní společností chápány velmi negativně. Velký vliv na tuto problematiku mají masmédia. Prostřednictvím masmédii je jedinci předáván obraz ideální krásy. Tato krása je však závislá na mladém věku a v dnešní době i na úpravě těla. Projevy stáří se většina lidí snaží mírnit, anebo prostřednictvím plastických úprav tyto projevy oddálit či odstranit. Ageismus se tedy nemusí zaměřovat pouze na seniory či starší lidi. Toto diskriminující chování se může týkat téměř všech věkových skupin. Velkou část viny v sobě nese i rozvoj společnosti. Dříve bylo stáří nedílnou součástí života, lidé si starých lidí vážili, dokonce měli ve své rodině důležité postavení. Staří lidé rozhodovali o mnoha věcech a jejich názor patřil mezi velmi významné. Postupem industrializace a celkového rozvoje společnosti se pohledy na stáří měnily. Z respektu, úcty a pokory ke stáří se vše změnilo k vytěsňování, izolaci a v některých případech k neúctě až k diskriminaci starších osob.

3 PŘÍPRAVA NA STÁŘÍ

Dříve nebyla příprava na stáří aktuálním tématem, jelikož se většina populace nedožívala vysokého věku. To se však změnilo nárůstem vysokého zastoupením seniorů ve společnosti. Příprava na stáří se snaží o hladší a klidnější přechod z aktivní fáze života do odchodu do důchodu. Dochází tak k pozitivní změně z hlediska vnímání přípravy na stáří. V dnešní době se lidé ve středním věku stále častěji zamýšlí nad otázkou stárnutí, ale především nad otázkou přípravy na stáří (Přibyl, 2015, s. 22-23).

Čeledová, Kalvach a Čevela (2016, s. 106) rozdělují přípravu na stáří do třech fází.

- Dlouhodobá příprava na stáří,
- střednědobá příprava na stáří,
- krátkodobá příprava na stáří.

Dlouhodobou přípravu můžeme nazvat jako celoživotní. Měla by být zařazena do výchovy již od mladého věku. Hlavním a důležitým prvkem se v tomto období stává rodina. V tomto případě má vícegenerační soužití velká pozitiva (Čeledová, Kalvach a Čevela, 2016, s. 106). K efektivnímu způsobu patří například kontakt s prarodiči, kde si jedinec utváří pozitivní citovou vazbu. Napomáhá tak rozvíjet u dětí pozitivní vztah ke stárnutí i starší populaci (Přibyl, 2015, s. 23).

Hraje zde roli „výchova k harmonickému a smysluplnému životu, k rozvoji vzdělání, ke společenské aktivitě, k rozvoji osobních zájmů a tvořivé činnosti.“ (Přibyl, 2015, s. 23). Během adolescence je pozitivní zahrnout ve výchově téma rodičovství, manželství, partnerské vztahy a způsob chování k seniorům. Ve všech obdobích života by se měl klást důraz na zodpovědnost za vlastní rozhodnutí a život. Nepatří sem pouze psychický rozvoj či kontakt se sociálním prostředím, ale také fyzický vývoj. Ke správnému fyzickému vývoji se bez pochyb pojí zdravý životní styl, který zahrnuje zdravou životosprávu, pohyb a správnou strava (Přibyl, 2015, s. 23).

Druhá etapa se nazývá střednědobá příprava na stáří. Tato příprava by měla ideálně začínat již během středního věku. Jedinec by měl přemýšlet nad událostmi, které ho čekají. Mezi tyto události se řadí například odchod do důchodu. V této přípravě by se již měl zamýšlet nad změnou životního stylu, která ho bude s příchodem důchodu čekat (Čeledová, Kalvach a Čevela,2016, s. 106).

Zásadní jsou zde tři oblasti, a to biologická, psychologická a sociální. Do biologické oblasti se řadí zdravý životní styl, což může v některých případech znamenat změnu celého životního stylu, který jedinec doposud žil. Psychologická oblast zahrnuje duševní hygienu, pomocí které se jedinec učí přijmout stáří i jeho změny. Jako poslední je oblast sociální, která je taktéž stejně důležitá jako všechny předešlé. Vytváření a udržování sociálních vztahů pomáhá předcházet pozdější izolaci a osamělosti seniora. Řadí se sem i rozvoj zájmů a náplň volného času (Přibyl, 2015, s. 23).

Třetí fází je krátkodobá příprava na stáří, která by měla začít nejpozději 3 roky před odchodem do důchodu. Informovanost jedinců hraje velkou roli. Patří sem informace o životním stylu, možnostech zdravotních a sociálních služeb, dopravy a mnoho dalších. V rámci životního stylu by se měl starý člověk zaměřit na svoji životosprávu a měl by brát větší ohled na svoje fyzické i psychické síly. Pro udržení sociálního kontaktu a všeobecného rozhledu je užitečné celoživotní vzdělávání. Patří sem různé kurzy, školení i Univerzity a Akademie třetího věku. Do sociálního kontaktu se řadí i vztahy v rodině, které se mohou časem proměnit. V tomto období je rodina pro seniora velmi důležitá, proto by se neměl starší člen rodiny opomíjet, ale naopak brát v zřetel i jeho názor. S touto fází se pojí i úprava bydlení. Seniorovi by mělo být vše přístupné a vybavené o různé zdravotní pomůcky (Přibyl, 2015, s. 24).

3.1 Životní styl seniorů

Životní styl můžeme nazvat jako celoživotní proces, který se utváří neustále v průběhu našeho života. Nevychází pouze z našeho přesvědčení nebo z našich potřeb, ale je také ovlivňován společností. Životní styl má mnoho oblastí, mezi které řadíme aktivity ve volném čase, komunikaci, vzdělání, výchovu dětí, ale i pracovní činnosti a mnoho dalších (Sak, 2012, s. 98).

Mění se v závislosti na fázi života, ve které se nacházíme a dalších okolnostech. V dětství jde spíše o životní styl celé rodiny, který je velmi klíčový pro další vývoj jedince. Jako nejvýznamnější Sak (2012, s. 98) „uvádí aktivity, které jsou ve fázi mládí. Jsou důležité pro utváření a navazování mezilidských vztahů s opačným pohlavím.“ S tímto výrokem souhlasí i autorky Holczerová, Dvořáčková (2013, s. 30).

Nástupem do zaměstnání a založením rodiny dochází ke zřetelným změnám, a to zejména v zaměření, jelikož se zde prolíná životní styl obou partnerů. V této fázi se vyskytují časté

problémy s utvářením párového životního stylu, které mohou vést až k rozpadu manželství. S odchodem dětí z domova následuje opět reorganizace volného času a zájmů rodičů. Využití volného času a stylu života je podmíněno prací. Odchodem do důchodu nastává viditelná změna, a to v rámci využití nadměrného množství volného času (Sak, 2012, s. 98–99).

Jak lze z předešlého odstavce vyčíst ke změnám nedochází pouze v seniorském věku, ale po celou dobu života. V seniorském věku je tato změna více patrná vlivem odchodu do důchodu. Aktivity, které vykonává jedinec v produktivním věku jsou většinou ty stejné aktivity, které vykonává i ve stáří. To je nejlepší možnou variantou. Dochází tak k minimálnímu narušení stávajícího života. Aktivity by měly být pro seniory finančně přístupné a měly by být vykonávány s ohledem na jeho zdravotní stav. Některé zájmy se v tomto období ale i rozšiřují. Vlivem pracovní vytíženosti v produktivním věku nemají jedinci dostatek volného času na danou činnost, proto se jí více mohou věnovat ve stáří. Mezi tyto aktivit může být zařazeno například cestování nebo turistika. Do volnočasových aktivit můžeme zařadit i činnosti, které mohou být orientovány profesním směrem daného člověka (Janiš a Skopalová, 2016, s. 74–75).

3.1.1 Zdravý životní styl

Zdravou stravou a pravidelným pohybem lze předcházet mnoha onemocněním, která se mohou projevit až na stáří. Zdravý životní styl pozitivně působí na kvalitu života. Pomáhá nejen si udržet fyzickou kondici, zdravé tělo, ale posiluje obranyschopnost těla a má taktéž vliv na psychiku. Obranyschopnost těla s přibývajícím věkem klesá, proto je důležité mít vyváženou plnohodnotnou stravu s dostatkem vitamínů a minerálů. Jídelníček by měl obsahovat dostatek kvalitních bílkovin, dostatek zeleniny a ovoce, měl by obsahovat kvalitní rostlinné oleje, ořechy a v neposlední řadě by se měl omezit příjem potravin z fast-foodu. Samozřejmě jsou tato doporučení brána obecně, konkrétní skladba jídelníčku se může lišit v závislosti na přidružených chorobách. Strava je z velké části ovlivňována stravovacími návyky z dětství, záleží však na jedinci, jestli špatné stravovací návyky dokáže změnit (Holmerová a kol., 2014, s. 104, 110, 111).

Lze si všimnout, že s přibývajícím věkem se taktéž mění příjem tekutin. Dehydratace se vyskytuje u většiny seniorů, proto je důležité dodržovat pravidelný pitný režim. Příjem tekutin by u seniorů měl činit 1 500 – 2000 ml na den. Měl by obsahovat nejen pitnou čistou vodu, ale i čaje nebo například džusy (Holmerová a kol., 2014, s. 114).

3.2 Volnočasové aktivity

Holczerová a Dvořáčková (2013, s. 29) vnímají volný čas jako „dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění."

Jakákoliv aktivita v seniorském věku zpomaluje proces stárnutí. Aktivity by měly být do režimu dne zařazeny s mírou, ale neměly by vymizet úplně. Fyzické aktivity mají především preventivní charakter. Předchází tak vzniku různých onemocnění, která se v seniorském věku vyskytují velmi často a omezují tak kvalitu života seniora. Pomáhají k udržení soběstačnosti a pohyblivosti, které jsou v tomto věku zásadní. Je však důležité, aby byly činnosti dlouhodobého charakteru. Proto by měla být každá aktivita vybírána nejen s ohledem na zdravotní benefity, ale právě s ohledem na pocity uspokojení, radosti a zábavy (Janiš a Skopalová, 2016, s. 101-102).

Volnočasové aktivity nejsou pouze individuální, ale i skupinové. U skupinových aktivit dochází k zajištění kontaktu se sociálním prostředím, rozvíjení sociálních vztahů a eliminuje se tak izolace seniora. Skupinové aktivity pořádají organizace, které se zaměřují na sdružování seniorů (Janiš a Skopalová, 2016, s. 103).

Volnočasové aktivity jsou taktéž součástí aktivizačních programů, které poskytují pobytové zařízení. Zařazení aktivizačních činností v pobytových zařízeních má především preventivní charakter. Hlavním cílem je, udržení největší míry soběstačnosti klienta. Před stanovením aktivizačního programu by mělo předcházet zpracování individuálního plánu. Mezi aktivity, které napomáhají udržet soběstačnost klienta, se řadí ergoterapie. Jde o udržení soběstačnosti nejen v domácím, ale také v pracovním i sociálním prostředí. Do ergoterapeutických aktivit patří práce s klienty s demencí, pohybové aktivity, aktivity zaměřené na procvičení a udržení jemné motoriky, kognitivní procvičování a mnoho dalších. Aktivity vychází z individuálních potřeb a možností klienta. Ergoterapie by měla zahrnovat více různých podnětů i aktivit. Tím by se mělo předcházet pasivitě klienta. Pokud by se klient nemohl ze zdravotních důvodů zúčastnit skupinových aktivit, měla by ergoterapie probíhat v pokoji klienta (Holczerová a Dvořáčková, 2013, 34–37).

Kdybychom měli označit jednu hlavní složku, která je součástí života většiny seniorů, tak bychom zvolili sledování televize. Televize se stala nedílnou součástí života seniora

v současné době. Řadí se tak mezi nejpodstatnější aktivity, které senior vykonává ve svém volném čase ve srovnání s jinými věkovými skupinami.

3.3 Vzdělávání seniorů

Vzdělávání seniorů neboli gerontopedagogika je velmi specifická. Toto vzdělávání se nedá přirovnat ke vzdělávání dětí a mladistvých. Pro lektora či pedagoga je tato cílová skupina obtížnější, než se může zdát. Lektor nemůže seniory hodnotit na základě jejich dosaženého vzdělání. Jejich úroveň můžeme tak jedině předpokládat z úrovně daného kurzu či předmětu, který vyučuje. Senioři na Univerzity či Akademie třetího věku docházejí dobrovolně a smysluplně tak vyplňují svůj volný čas. Vzdělávací aktivity mají pro seniory především psychický a sociokulturní význam. Ve starém člověku vyvolávají pocit důstojnosti, smysluplnosti, ale jde zde především o začlenění seniora do společnosti. Těmito okolnostmi senior prožívá fyzickou i psychickou pohodu. Vzdělávání pomáhá člověku se zorientovat v nynější době, ve které žije a která se neustále mění. Dochází tak k lepší adaptaci na změny nebo na okolnosti v životě, které přichází (Mühlpachr, 2004, s. 138).

Faktory, které ovlivňují motivaci seniorů se dále vzdělávat, je mnoho. Mezi ně například patří dosažené vzdělání, vystudovaný obor, účast na dalších vzdělávacích aktivitách, kulturní život, sociální kontakt s rodinou i s okolím a mnoho dalších. Senior může další vzdělávání chápat jako kontakt se sociální prostředím, smysluplnou náplň volného času, ale může také nalézt smysl života (Holczerová a Dvořáčková, 2013, s. 32–33).

Livečková (1982, cit. dle Mühlpachr, 2004, s. 138) zmiňuje, že lze funkce vzdělávání v tomto věku rozdělit následovně:

- Preventivní,
- anticipační,
- rehabilitační,
- posilovací.

Preventivní funkci můžeme chápat tak, že pokud jsou vzdělávací aktivity zařazeny s určitým předstihem mohou se pozitivně odrážet na procesu stárnutí. Anticipační funkce má pozitivní dopad na přijetí změn ve stáří, jakou je například odchod seniora do důchodu. Rehabilitační funkce přispívá k udržení si fyzického i psychického zdraví. Poslední a zároveň nejvýznamnější funkcí je posilovací. Tato funkce napomáhá rozvoji zájmů a rozvíjení motivace tyto činnosti vykonávat (Mühlpachr, 2004, s. 138).

Naopak Petrková a Čornaničová rozlišují funkce vzdělávání seniorů podle dvou hledisek. První hledisko je zaměřené na primární cíl výchovy a vzdělávání. Tady autorky zahrnují funkci vzdělávací, kulturně kultivační a sociálně psychologickou. Druhé hledisko má specifické zaměření. Zde nachází funkce preventivní, anticipační, adaptační, posilovací, komunikační, kompenzační, aktivizační, relaxační a mezigenerační porozumění (Janiš a Skopalová, 2016, s. 83).

Jelikož jsou senioři specifickou skupinou při vzdělávání, naskýtají se zde různá úskalí. Šerák (2009, cit. dle Ondráková a kol., 2012, s. 37) uvádí rozdělení překážek a omezení, která mohou při vzdělávání seniorů nastat:

- *Osvojování nových poznatků trvá seniorům déle,*
- *senioři si hůře osvojuji informace, které nejsou logicky strukturované,*
- *problémem může být nedostatečně zvládnutá strategie učení,*
- *rychlé tempo prezentování látky má dopad na kvalitu osvojení informací,*
- *delší přestávky během procvičování naučeného výkladu vede u seniorů ke zhoršení výkonu,*
- *důležitou roli při vzdělávání hraje zdravotní stav seniora,*
- *stupeň aktivity a síla motivace je během vzdělávání významná,*
- *výklad by měl mít intencionální charakter.*

3.4 Význam rodiny

Po celou dobu života je pro jedince velmi důležitá rodina, která má pro něj nenahraditelnou funkci. Ještě více je pak pro něj důležitá ve stáří. Stáří je velmi často doprovázeno různým onemocněním, které může vést až k nesoběstačnosti klienta. V tomto případě existují různé předpoklady, které by měla rodina dle Klevetové (2017, s. 94) splňovat pro správnou péči o nesoběstačného člena rodiny:

- Moci pečovat – do této oblasti jsou zahrnuty fyzické, sociální, bytové, finanční a jiné podmínky,
- chtít pečovat – oblast vyžaduje zapojení všech členů rodiny při péči o seniora, vyhledávat řešení ve vzniklých situacích,
- umět pečovat – vědět, jakou péči mohu seniorovi poskytnout a v jakém rozsahu.

Rodina však potřebuje určitou motivaci a možnosti se o svého seniora dostatečně postarat. Tuto funkci zajišťuje samotná společnost. Podporuje rodinu morálně, legislativně, ekonomicky ale i sociálně. Taktéž přispívá k vytvoření dostatečného množství poskytovaných služeb i jejich kapacit. Tyto služby jsou nejen pro klienta, ale právě pro rodinu velkou nápomocí při péči o seniora (Klevetová, 2017, s. 94).

I když v dnešní době dochází k prohlubování mezigeneračních problémů, respekt a úcta ke stáří je stále vnímána pozitivně. Ve stáří je kontakt s rodinou známkou udržení si dobrého psychického i fyzického stavu seniora. V případě pobytových služeb je pro seniora klíčová i vzdálenost rodiny od zařízení. Odráží se tak na frekvenci návštěv rodiny v zařízení (Klevetová, 2017, s. 97).

3.5 Finanční zajištění

V této kapitole budeme vycházet zejména ze zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění. V tomto zákoně spatřujeme různé druhy důchodů, kterými jsou starobní, invalidní, vdovský a vdovecký a v neposlední řadě sirotčí. My se však zaměříme na starobní důchod, který nastává dovršením důchodového věku a danou délkou pojištění. Věk pro dosažení důchodu se dále dělí dle určitých podmínek.
Toto dělení je následující:

- U mužů 60 let,
- U žen
  - 53 let, které vychovaly alespoň pět dětí,
  - 54 let, které vychovaly tři nebo čtyři děti,
  - 55 let, které vychovaly dvě děti,
  - 56 let, které vychovaly jedno dítě,
  - 57 let.

V těchto případech se jedná o pojištěnce narozené před rokem 1936. Z předešlého výčtu dosažení důchodového věku u žen se naskýtají další podmínky v oblasti výchovy dítěte. Nárok na starobní důchod mají pouze ty ženy, které osobně pečovaly a vychovávaly dítě alespoň deset let před dovršením zletilosti dítěte nebo pokud se žena ujala výchovy dítěte po dosažení jeho osmého věku a pečovala o něj nejméně pět let před dovršení jeho zletilosti. Pokud však žena přestala o dítě pečovat dříve, než dosáhlo zletilosti, nemá nárok na dřívější odchod do důchodu.

- U pojištěnců narozených od roku 1936 do roku 1971 se důchodový věk řídí dle přílohy tohoto zákona.
- Dále u pojištěnců narozených od roku 1971 je důchodový věk stanovený na 65 let.

Pojištěnec má nárok na starobní důchod, pokud získal dobu pojištění nejméně:

- 25 let a dosáhl věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod před rokem 2010,
- 26 let a dosáhl důchodového věku v roce 2010,
- 27 let a dosáhl důchodového věku v roce 2011,
- 28 let a dosáhl důchodového věku v roce 2012,
- 29 let a dosáhl důchodového věku v roce 2013,
- 30 let a dosáhl důchodového věku v roce 2014,
- 31 let a dosáhl důchodového věku v roce 2015,
- 32 let a dosáhl důchodového věku v roce 2016,
- 33 let a dosáhl důchodového věku v roce 2017,
- 34 let a dosáhl důchodového věku v roce 2018,
- 35 let a dosáhl důchodového věku po roce 2018.

Dále má také pojištěnec nárok na starobní důchod, pokud nesplnil podmínky ve výše zmíněném odstavci, ale získal dobu pojištění nejméně:

- 15 let a dosáhl před rokem 2010 věku alespoň 65 let,
- 16 let a dosáhl v roce 2010 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle podmínek o důchodovém věku, pro muže stejného data narození,
- 17 let a dosáhl v roce 2011 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle podmínek o důchodovém věku, pro muže stejného data narození,
- 18 let a dosáhl v roce 2012 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle podmínek o důchodovém věku, pro muže stejného data narození,
- 19 let a dosáhl v roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle podmínek o důchodovém věku, pro muže stejného data narození,
- 20 let a dosáhl po roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle podmínek o důchodovém věku, pro muže stejného data narození.

I když pojištěnec nesplňuje zmíněné podmínky pro udělení starobního důchodu, existují další kritéria posuzování, v rámci, kterých je možné mít taktéž nárok na starobní důchod.

3.6 Práce, nebo odchod do důchodu

Při dosažení důchodového věku nastává rozhodnutí, zda pokračovat v zaměstnání či odejít do důchodu. Během tohoto rozhodování záleží na mnoha faktorech. Jedním z hlavních a podstatných faktorů rozhodujícím setrvat v zaměstnání je, potřeba finančního zajištění. Jelikož jsme během života zvyklí na jisté finanční ohodnocení, je pro nás těžké a zároveň omezující zjistit, že odchodem do důchodu naše finanční úroveň klesá. Není výjimkou, že starobní důchody jsou často nedostačující. Většina příjmu pokrývá zajištění bydlení, což tvoří nemalou částku. Dalšími rozhodujícími faktory jsou udržení si sociálního kontaktu s ostatními, pocit seberealizace nebo i ztráta životního partnera. Každá profese je v podstatě jedinečná, nemusí jít pouze o osvojení si daných pracovních návyků či náplně práce, ale může zde jít o rozvoj motivace k vykonávání této profese. Pracovní nasazení není důležité pouze pro získání příjmů, ale zejména i pro náš sociální život. Během celého života dochází k utváření sociálních vztahů s ostatními. Z toho vyplývá, že jsme vlastně po celou dobu našeho života v neustálém kontaktu s ostatními lidmi, a to se najednou s odchodem do důchodu mění. Zejména tento faktor pak působí na psychiku jedince, kdy se může cítit osaměle a izolovaně. To může mít neblahý vliv na zdraví seniora. Psychický stav taktéž ovlivňuje pocit uspokojení a pocit potřebnosti. Práce, kterou jedinec vykonává, je prvkem jeho seberealizace v životě. Formuje se tak jeho psychický stav. Vykonání dobré práce, následné ohodnocení a přínos pro člověka je velmi důležitý a udržuje se tak jeho motivace k vykonávání jeho profese. V některých případech však motivace a chuť do pracovní činnosti chybí, tito jedinci se na odchod do důchodu těší. Vnímání této změny je individuální a záleží však na sebepojetí člověka. Kdybychom to měli shrnout, udržení se v pracovním chodu neznamená jen stálý příjem, ale především styk se sociálním prostředím a udržení si určité seberealizace, která má pozitivní vliv na celkový stav seniora (Rašticová, Bédiová a kol., 2018, s. 11–12).

S tématem odchodu do důchodu se pojí nejen samotný zákon a jeho znalost, ale především je to pro jedince velká životní změna. Dosud se volný čas, všechny aktivity i povinnosti jedince musely podřizovat práci a pracovnímu vypjetí. Mezi změny, které nastávají v tomto období, můžeme řadit nadměrné množství volného času. Náplň volného času závisí pouze na jedinci. Oproti pracovnímu stresu a spěchu nastává období klidu a uvolnění. Jelikož jsme celou dobu zvyklí docházet pravidelně do školy nebo do práce, stává se to pomalu jistou rutinou. A právě od tohoto známého a rutinního života přichází najednou odpoutání. Významným úkolem důchodového období je duševní rozvoj a rozvoj zdravého psychického

stavu. Tyto změny se projevují v našem chování, utváření vtahu s jinými lidmi, v naší sociální komunikaci a v našem společenském postavení. Každá tahle změna je prožívána individuálně (Křivohlavý, 2011. s. 23-24).

Odchodem do důchodu se potřeby i zájmy jedince nerozplynou, pouze nastává odlišný způsob jejich naplňování. V prvních dnech nebo týdnech se senioři těší z tzv. „dovolené“, kdy si mohou odpočinout a nabrat síly. Je však důležité si během těchto týdnů nastavit svůj volný čas a smysluplně ho využít, aby nedocházelo k životu, který by seniory nenaplňoval. V tomto ohledu je užitečné mít určité zájmy. Může jít i o zájmy, které jsme si budovali celý život, nebo si můžeme najít zájmy nové (Haškovcová, 2010, s. 123–126).

Holzcerová a Dvořáčková (2013, s. 32) uvádí, že dle výzkumů se u většiny seniorů rozvíjí stávající zájmy nebo dochází k obnovení těch zájmů, které již nevykonáváme, ale dříve jsme se jim věnovali. K vytvoření nových zájmů dochází u seniorů zřídka.

3.7 Shrnutí teoretické části

Teoretická část byla rozdělena do tří hlavních kapitol. První kapitola byla nazvána definice stárnutí a stáří. Zde jsme se věnovali každému pojmu zvlášť, a to z pohledu mnoha autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Podle Hrozenské jsme rozdělili stárnutí na primární stárnutí, sekundární stárnutí a terciární stárnutí. Nadále jsme zařadili podkapitoly jako biologické faktory stárnutí, psychické změny ve stáří a socioekonomické změny ve stáří. Během procesu stárnutí dochází k mnoha změnám a projevům nemocí. Avšak tento samotný proces nelze vnímat jako chorobu či onemocnění, jelikož jde o běžnou součást života každého jedince. Toto období života, jako každé předešlé si vyžaduje taktéž určité změny, které jsou u každého jedince velmi individuální. Nakonec jsme téma stárnutí ukončili podkapitolou konceptem aktivního stárnutí. Téma stáří jsme definovali jako období, které má dvě hranice. Spodní hranicí je čas, kdy se začnou projevovat změny, které souvisí se stářím. Horní hranicí je fáze umíráni a smrti. Blíže jsme popisovali rozdělení stáří podle Vágnerové. Autorka vymezuje dvě období, a to rané stáří a pravé stáří. Každé toto období má své charakteristiky, kterými se vyznačuje.

Druhá hlavní kapitola byla nazvána Ageismus. I když je proces stárnutí a posléze i samotné stáří fyziologickým procesem člověka, může být vnímáno společností nejen pozitivně, ale i negativně. Právě negativní vnímaní stáří společností se posléze může projevit na chování jedince. Postupem vývoje společnosti dochází k vytěsňování stáří a do popředí se dostává

fyzická krása jedince. Negativní vnímání změn, ke kterým dochází ve stáří, může vyústit až v ageismus. Proto nám přišlo užitečné toto téma zařadit do naší bakalářské práce.

Poslední hlavní kapitola se zabývala přípravou na stáří. Podle Čeledové jsme rozdělili přípravu na stáří na dlouhodobou, střednědobou a krátkodobou. Každá tato fáze se projevuje a probíhá odlišně. Proto jsme tyto fáze blíže specifikovali. Do přípravy na stáří jsme zařadili několik témat. Mezi tato témata patři životní styl seniorů, zdravý životní styl, volnočasové aktivity, vzdělávání seniorů, význam rodiny ve stáří, finanční zajištění a odchod do důchodu či práce. Všechna tato témata vnímáme jako významné faktory, které ovlivňují přípravu na stáří a posléze i samotné stárnutí člověka.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

V následujícím výzkumu se zaměřujeme na přístup studentů sociální pedagogiky k tématu stárnutí a přípravy na stáří.

Zabýváme se celkovým přístupem studentů sociální pedagogiky, jakožto budoucích sociálních pracovníků k práci s cílovou skupinou, jakou jsou senioři. Právě názor těchto studentů vnímáme jako stěžejní, jelikož je tento obor humanitně zaměřený, předpokládá se, že by měli mít studenti pozitivní postoj k seniorům. Nejde tedy jen o předání informací, ale také chceme přimět studenty k zamyšlení nad problematikou stárnutí a přípravou na stáří a důležitostí této práce.

Rozhodli jsme se založit naši bakalářskou práci na deskriptivním kvantitativním výzkumu. Podle Punche a Keitha (2008, s. 12) „Podstata kvantitativního výzkumu spočívá ve zkoumání vztahů mezi proměnnými. V kvantitativním výzkumu se realita zachycuje pomocí proměnných, jejich hodnoty se zjišťují měřením a primárním cílem je nalézt, jak jsou proměnné rozloženy, a zvláště jaké jsou mezi nimi vztahy a proč tomu tak je.“

Jelikož je Česká republika v míře zastoupení seniorů v Evropě na prostředních příčkách a procenta stárnutí populace je rok od roku vyšší, je tedy důležité nejen v současné době, ale i v budoucnu řešit zajištění seniorů (©ČSÚ, 2020). Mezi toto zajištění řadíme nejen pobírání starobního důchodu a dalších příspěvků, ale jedná se zejména o využití sociálních služeb. Důležitou jednotkou v sociálních službách je sociální pracovník nebo pracovník v přímé péči. Proto je velmi podstatné motivovat, studenty sociální pedagogiky právě k tomuto působení.

4.1 Výzkumné cíle a otázky

Hlavní výzkumný cíl:

- Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jaký mají názor studenti sociální pedagogiky na stárnutí.

Dílčí výzkumné cíle:

- Zjistit, jaké mají respondenti názory na přípravu na stáři již v brzkém věku.
- Zjistit, jaké mají respondenti názory na práci se seniory.
- Zjistit, jaké mají respondenti zkušenosti s prací se seniory.
- Zjistit, jaké faktory dle respondentů přispívají k rozhodnutí pracovat se seniory.
- Zjistit, zda se u respondentů objevují ageistické názory.

Hlavní výzkumná otázka:

- Jaký mají studenti sociální pedagogiky názor na stárnutí?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jaký mají názor studenti sociální pedagogiky na přípravu na stáří již v brzkém věku?
- Jaké názory zastávají studenti sociální pedagogiky na práci se seniory?
- Jaké mají respondenti zkušenosti s prací se seniory?
- Které faktory přispívají podle respondentů k rozhodnutí pracovat se seniory?
- Objevují se u studentů sociální pedagogiky ageistické názory?

4.2 Výzkumný soubor

Náš výzkumný soubor tvoří studenti sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Respondenti jsou studenti bakalářského studia v prezenční formě. Prezenční formu studia jsme zvolili z toho důvodu, že je zde téměř identické věkové zastoupení a zajímá nás pohled teprve nastávajících sociálních pracovníků. Zároveň během studia na Vysoké škole dochází u studentů stále k ujasnění si cílové skupiny, se kterou by chtěli v budoucnu pracovat. Výzkumný soubor byl vybrán na základě dostupného výběru. Pro lepší přehlednost informací o výzkumném souboru jsme vložili grafy se získanými výsledky z výzkumného šetření. Výzkumného šetření se zúčastnilo 102 respondentů.

1. Položka v dotazníku

První položka v dotazníku měla za cíl zjistit pohlaví respondentů.

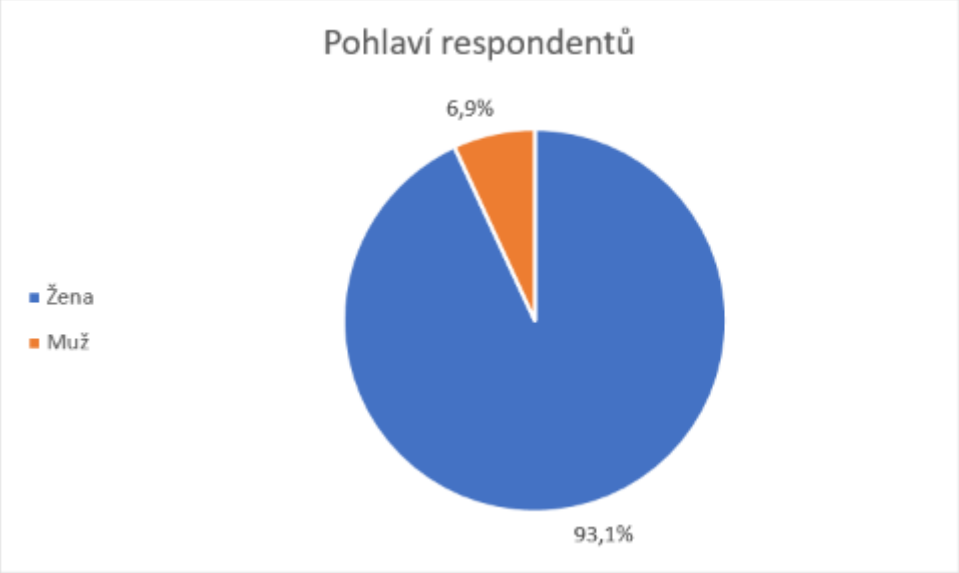

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

Náš výzkumný soubor dle získaných výsledků tvoří 95 (93,1 %) žen a 7 (6,9 %) mužů. Výzkumný soubor tedy není rovnoměrně rozložen. Vycházíme však z toho, že i celkové zastoupení mužů v tomto oboru je nízké.

2. Položka v dotazníku

Druhá položka v dotazníku se zaměřovala na věk respondentů.

Graf č. 2: Věk respondentů

Výzkumného šetření se dle výsledku zúčastnilo 76 (74,5 %) studentů mezi 21-23 lety. Dále pak následovali studenti mezi 18-20 lety. Toto věkové rozmezí tvořilo 23 (22,5 %) respondentů. A v poslední řadě se zúčastnili 3 (2,9 %) studenti ve věku 24-26 let.

3. Položka v dotazníku

Tato položka zjišťovala ročník studia respondentů.

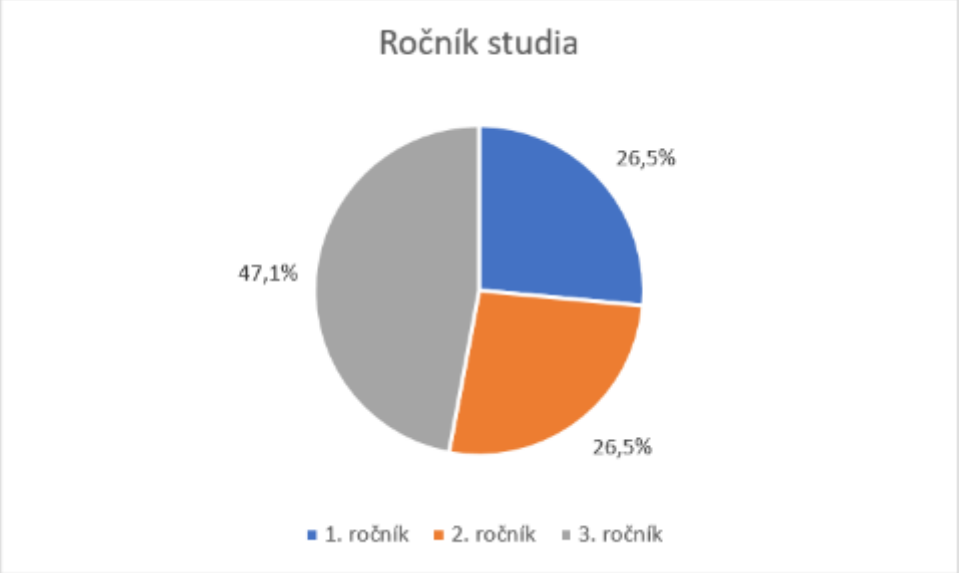

Graf č. 3: Ročník studia

Z grafu vyplývá, že se výzkumného šetření zúčastnilo nejvíce studentů z 3. ročníku, a to 48 v procentuálním zastoupení 47,1 %. Počet respondentů z druhého a prvního ročníku je stejný, 27 (26,5 %).

4.3 Výzkumná metoda a technika

Pro získání náležitých informací jsme zvolili metodu dotazníkového šetření, jelikož se náš výzkum bude ubírat kvantitativním směrem. „Dotazník vyplňovaný respondentem je nejběžnější metodou sběru dat v kvantitativním šetření.“ (Punch, 2008. s. 14). Dotazník je složen z 25. položek, které zahrnují otázky uzavřené i polouzavřené. Zařadili jsme zde také posuzovací škály Likertova typu. Dle Chrásky (2007, s. 167) “škála Likertova typu prezentuje určité tvrzení a po respondentovi se požaduje, aby vyjádřil stupeň svého souhlasu, ale i nesouhlasu na této škále.” Studenti vyznačují svou odpověď na Likertově škále 1-5 (přičemž 1 znamená souhlasím a 5 nesouhlasím). Dotazník celkově obsahuje otázky zjišťující fakta, dichotomické otázky, výčtové otázky, otázky polouzavřené i polytomické otázky. Dotazník byl vytvořen prostřednictvím internetové aplikace Survio, což bylo

zvoleno z důvodu efektivního sběru dat. Před zahájením vlastního výzkumu jsme zvolili předvýzkum, který byl proveden na úzkém vzorku respondentů z důvodu srozumitelnosti tohoto dotazníku. Poté jsme již zahájili samotný výzkum. Odkaz na dotazník byl zveřejněn a zaslán prostřednictvím sociální sítě Facebook a emailových stránek studentům. Dotazníkové šetření se vztahovalo na studenty bakalářského studia prezenční formy na UTB ve Zlíně. Výzkumu se zúčastnilo 102 respondentů, z toho většinu tvořily ženy.
S ohledem na výzkumný cíl a výzkumné otázky této bakalářské práce byl vytvořen a použit nový dotazník nikoli dotazník převzatý. V úvodu dotazníku se studenti seznámili s účelem vypracování dotazníkového šetření a následně i s jejich anonymitou. Vyplnění dotazníku se pohybovalo v časovém rozmezí 5-10 minut.

4.4 Metoda analýzy dat

Pro třídění dat jsme využili popisnou statistiku. Data, která byla získána prostřednictvím internetové aplikace Survio, byla následně předělána do programu MS Excel. Odpovědi na polouzavřené otázky jsme roztřídili do kategorií a poté jsme za pomocí čárkovací metody znázornili četnost těchto odpovědí do programu Excel. Uzavřené otázky jsme taktéž zaznamenali do tohoto programu. V programu MS Excel jsme zaznamenali četnosti získaných odpovědí a data procentuálně vyjádřili. Pro lepší názornost a přehlednost byla výsledná data předělána do grafů.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

V následující kapitole se budeme věnovat rozboru získaných dat s jejich následnou interpretací. Položky budou rozděleny dle výzkumných cílů.

Získané výsledky k hlavnímu výzkumnému cíli

Znění hlavního výzkumného cíle: Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jaký mají názor studenti sociální pedagogiky na stárnutí.

Pomocí položek č. 4, 10, 11, 18, 19, 20 našeho dotazníku jsme zjišťovali hlavní výzkumný cíl bakalářské práce.

4. Položka v dotazníku

Položka se zaměřovala na zjištění, jestli je téma stárnutí aktuálním problém i pro studenty v jejich věku.

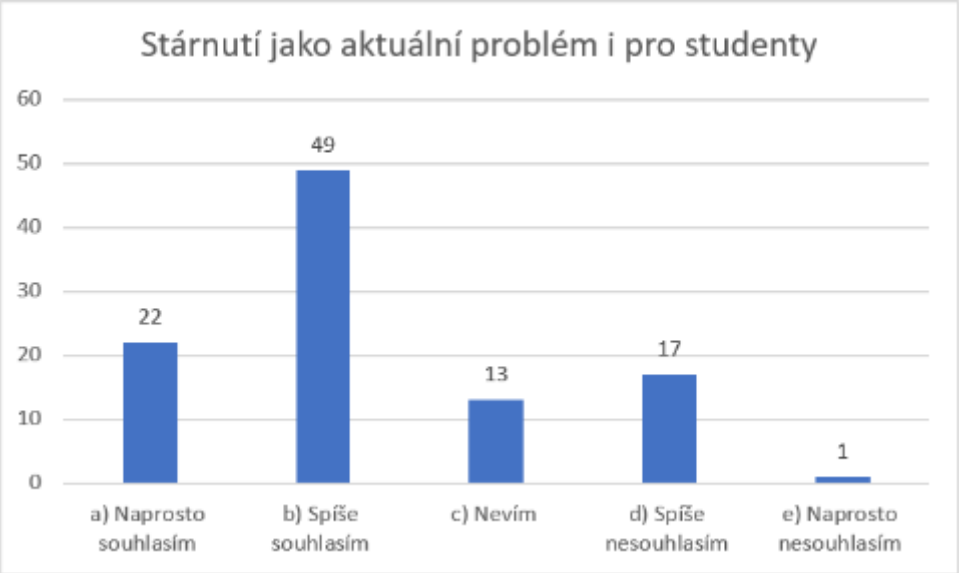

Graf č. 4: Stárnutí jako aktuální problém i pro studenty

Z grafu vyplývá, že stárnutí je aktuálním problémem pro 22 respondentů. Tito respondenti tvořili 21,6 % odpovědí z celkové počtu. Nejvíce odpovědí bylo zastoupeno v odpovědi „spíše souhlasím“. Tuto odpověď zvolilo 49 respondentů, tvořilo tak 48 %. Odpověď „nevím“, je vyjádřená 12,7 %, což znamená, že ji zvolilo 13 respondentů. Třetím největším zastoupení tvořila odpověď „spíše nesouhlasím“, a to 17 (16,7 %) studentů. Pouze jeden (1 %) člověk s tímto tvrzením nesouhlasil.

10. Položka v dotazníku

Položka zjišťuje, od kdy se podle studentů sociální pedagogiky, stává člověk starým.

Podle grafu si 56 (54,9 %) studentů myslí, že člověk se stává starým mezi 60-70 lety. Dále si 30 (29,4 %) studentů myslí, že se člověk stává starým mezi 70-80 lety. Jedenáct (10,8 %) respondentů si myslí, že je stáří u každého individuální, záleží jak se jedinec sám cítí. Nejmenší zastoupení tvořily odpovědi 50-60 let, 3 (2,9 %) a odpověď 90 let, 2 (2 %).

11. Položka v dotazníku

Položka měla za cíl zjistit, co si studenti sociální pedagogiky vybaví pod pojmem stáří.

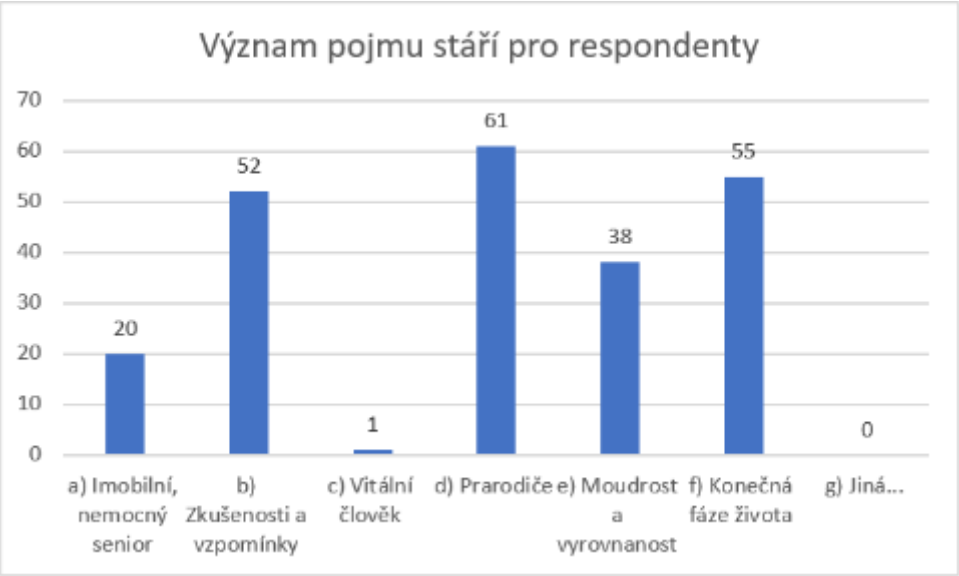

Graf č. 5: Význam pojmu stáří pro respondenty

Nejčastěji si studenti pod pojmem stáří vybavují své prarodiče. Odpověď tvořila 61 (59,8 %) respondentů. Pod pojmem stáří si 55 (53,9 %) respondentů vybavuje konečnou fází života, dále si 52 (51,0 %) respondentů pod tímto pojmem vybaví zkušenosti a vzpomínky. S nižším počtem 38 (37,3 %) odpovědí následuje moudrost a vyrovnanost. I když se v dnešní době podporuje aktivní styl života seniora, stále si 20 (19,6 %) respondentů pod pojmem stáří vybaví imobilního, nemocného seniora. Pro nás zarážející zjištění bylo, že pouze 1 (1 %) respondent si vybaví pod tímto pojmem vitálního člověka.

18. Položka v dotazníku

Položka má za cíl zjistit, jaká pozitiva studenti sociální pedagogiky spatřují na stáří.

Graf č. 6: Pozitiva ve stáří

Nejvíce respondentů vnímá za pozitivum ve stáří velké množství volného času. S tímto tvrzením souhlasí 58 (56,9 %) respondentů. S počtem 57 (55,9 %) respondentů je odpověď „péče o vnoučata". Větší kontakt s rodinou vnímá 53 (52,0 %) respondentů jako pozitivum na stáří. Odpověď „péče o vlastní osobu" zvolilo 37 (36,3 %) studentů. S nejnižším zastoupením zbyly odpovědi žádná 4 (3,9 %) a jiná 2 (2,0 %) respondentů. V možnosti „jiná" vznikly odpovědi jako, pozitiva na stáří jsou individuální a záleží na celkovém stavu člověka. Další respondent vidí pozitivum na stáří, že si může jedinec více stěžovat a je mu to jeho věkem omlouváno.

19. Položka v dotazníku

Položka zjišťuje, čeho se nejvíce studenti sociální pedagogiky obávají z hlediska stárnutí.

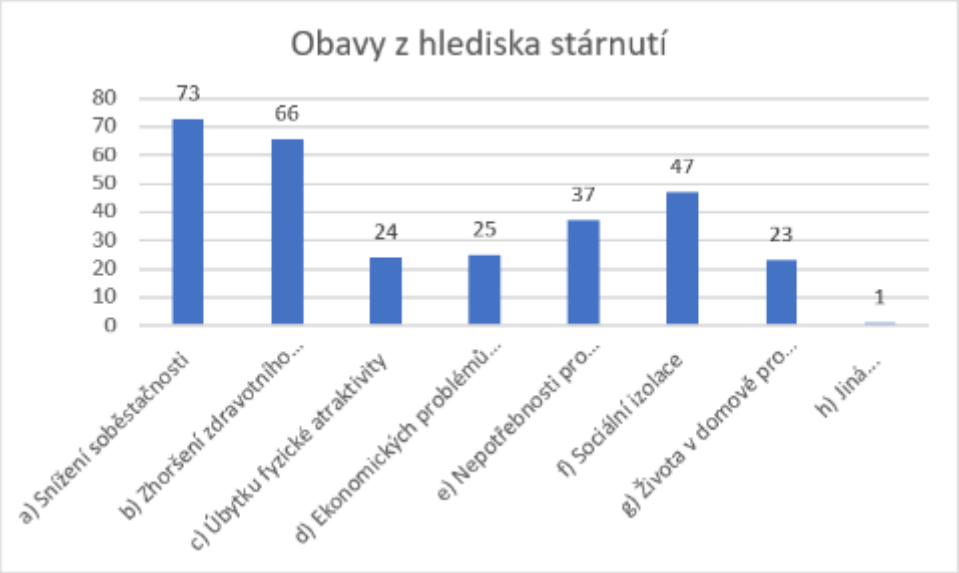

Graf č. 7: Obavy z hlediska stárnutí

Z hlediska stárnutí se lze obávat několika oblastí, které se s přibývajícím věkem mění. Mezi nejvíce obávanou oblast z hlediska stárnutí zvolilo 73 (71,6 %) respondentů sníženou soběstačnost. Se sníženou soběstačností je úzce spojený i zdravotní stav jedince. Zhoršení zdravotního stavu se obává 66 (64,7 %) respondentů. Nejen omezení či zhoršení fyzického stavu je pro studenty obavou z hlediska stárnutí. Další vysoce zastoupenou oblastí je sociální izolace. Sociální izolace se obává 47 (46,1 %) respondentů. Dále v rámci sociálního života se 37 (36,3 %) obává nepotřebnosti pro společnost nebo vlastní rodinu. S odchodem do důchodu nastává mnoho změn. Mezi tyto změny patří i finanční zajištění člověka, které je ve většině nedostačující. Proto se ekonomických problémů obává 25 (24,5 %) respondentů. Úbytek fyzické atraktivity patří u 24 (23,5 %) studentů taktéž mezi obavy z hlediska stárnutí. Života v domově pro seniory se obává 23 (22,5 %) respondentů. Možnost „jiná" byla vybrána 1 (1,0 %) respondentem. Pro tohoto studenta patří mezi obavy na stáří smrt.

20. Položka v dotazníku

Položka zjišťovala, co je podle respondentů důležitou součástí života seniora.

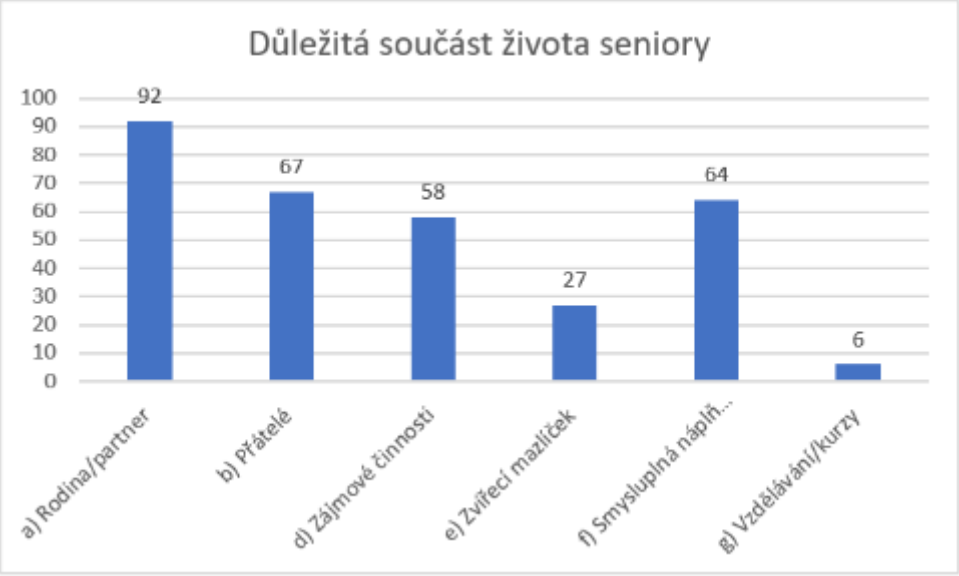

Graf č. 8: Důležitá součást života seniory

Rodinu či partnera vnímá 92 (90,2 %) respondentů jako důležitou součást života seniory. Podle 67 (65,7 %) studentů jsou taktéž přátelé nedílnou součástí života seniora. Vysoký počet odpovědí u těchto možností vyplývá z významu rodinu pro člověka. Nejen během dětských let je pro jedince rodina důležitá. Významnou funkci rodina zastává během celého života jedince. Odpověď „smysluplná náplň volného času" vybralo 64 (62,7 %) studentů a zájmové činnosti vybralo 58 (56,9 %) studentů. Možnost „zvířecí mazlíček" byla zvolena 27 (26,5 %) respondenty. Zbylých 6 (5,9 %) respondentů si myslí, že důležitou součástí života seniora je vzdělávání či kurzy. Myslíme si, že tato možnost měla nejmenší zastoupení díky nižší dostupnosti Univerzity či Akademií třetího věku. Jelikož jsou tyto univerzity ve větších městech, je pro většinu seniorů žijících na vesnicích tato možnost nedostupná.

Získané výsledky k 1. dílčímu výzkumnému cíli

Znění prvního dílčího výzkumného cíle: Zjistit jaké mají respondenti názory na přípravu na stáři již v brzkém věku.

Patřičná data pro zodpovězení prvního dílčího výzkumného cíle, jsme získali prostřednictvím položek č. 12, 13, 14 a 15 našeho dotazníku.

12. Položka v dotazníku

Položka zjišťovala, jakou míru významu přisuzují studenti sociální pedagogiky různým oblastem z hlediska přípravy na stáří.

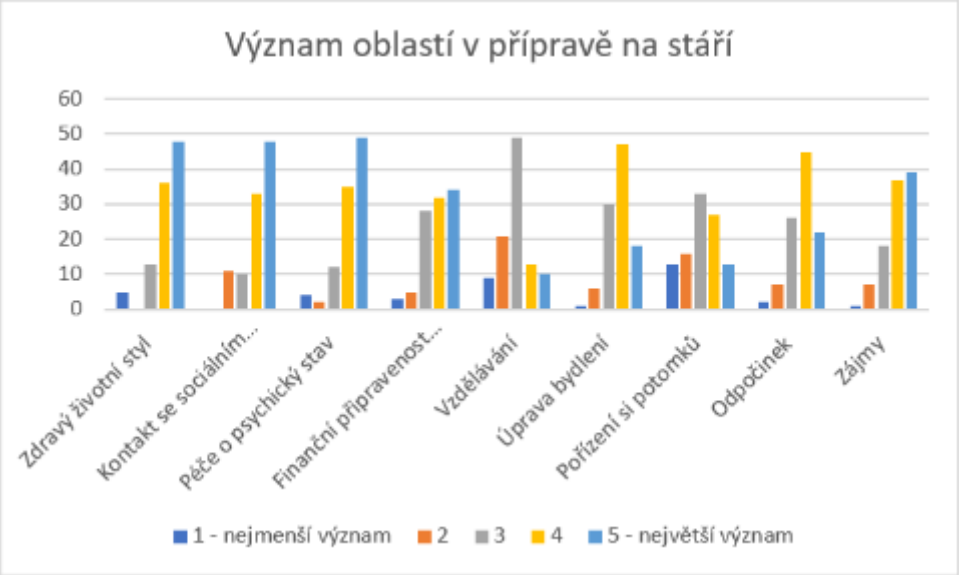

Graf č. 9: Význam oblastí v přípravě na stáří

Ze získaných dat vyplývá, že největší význam z hlediska přípravy na stáří má pro 84 (82,3 %) respondentů zdravý životní styl. Taktéž pro 84 (82,3 %) respondentů má největší význam i péče psychický stav. S třetím největší počtem respondentů je i možnost „kontakt se sociálním prostředím". Tuto možnost zvolilo 81 (79,4 %) studentů. S dalšími oblastmi počet respondentů klesal. Nejmenší zastoupení měla oblast vzdělávání. Vzdělávání z hlediska přípravy na stáří považuje za důležité pouze 23 (22,5 %) respondentů.

13. Položka v dotazníku

Touto položkou jsme zjišťovali od kolika let si studenti sociální pedagogiky myslí, že by se měl člověk připravovat na stáří.

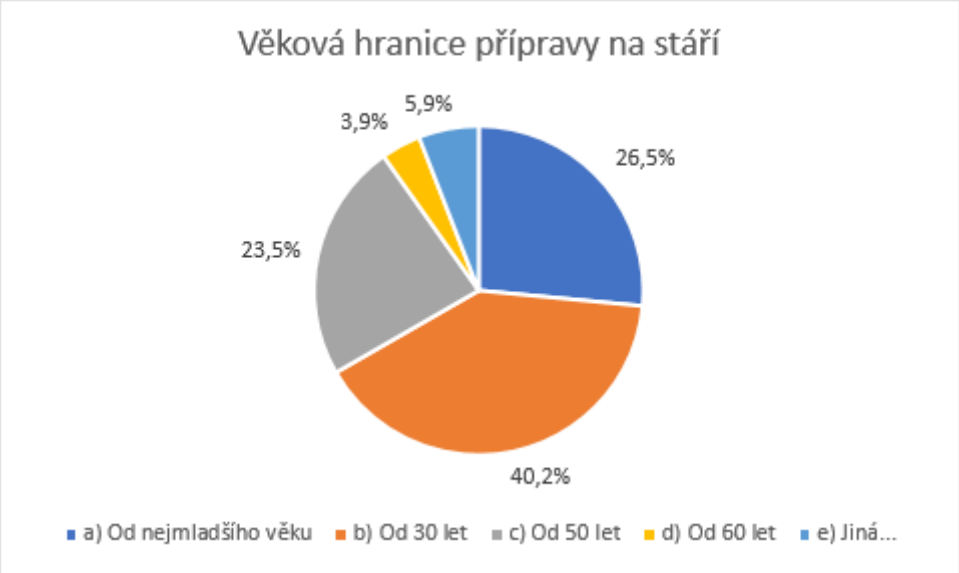

Graf č. 10: Věková hranice přípravy na stáří

S počtem 41 (40,2 %) odpovědí byla respondenty zvolena možnost, že by se člověk měl připravovat na stáří od 30 let. Odpověď „od nejmladší věku" tvoří 27 (26,5 %) respondentů. Možnost od 50 let vybralo 24 (23,5 %) respondentů. Dále následovala odpověď „jiná", kterou vybralo 7 respondentů. Po vytřídění výsledků, jsme 1 odpověď přiřadili k možnosti od nejmladšího věku, tudíž nám zbylo 6 (5,9 %) odpovědi na tuto možnost. Zbylé odpovědi jsme roztřídili do dvou kategorií. První kategorie zní, že by se člověk měl připravovat na stáří od 40 let a druhá od nástupu do zaměstnání. Nejnižší počet odpovědi 4 (3,9 %) má odpověď od 60 let.

14. Položka v dotazníku

Položka zjišťuje, zda studenti sociální pedagogiky považují za důležité se připravovat na stáří již v jejich věku.

Přípravu na stáří již v tomto věku považuje za důležitou 57 (55,9 %) respondentů. Nad přípravou na stáří v tomto věku nepřemýšlí 20 (19,6 %) respondentů a 24 (23,5 %) respondentů spíše nesouhlasí, že je příprava na stáří v jejich věku důležitá. Možnost „naprosto nesouhlasím" vybral 1 (1 %) respondent.

15. Položka z dotazníku

Položka měla za cíl zjistit, zda si studenti sociální pedagogiky spoří nebo si plánují spořit na stáří.

Graf č. 11: Spoření na stáří

Podle grafu lze vidět, že většina studentů si plánuje spořit nebo si již spoří na stáří. „Ano" tedy odpovědělo 77 (75,5 %) respondentů. Avšak se našli i studenti, kteří nad spořením na stáří ještě nepřemýšlí 17 (16,7 %), ale také ti, kteří si spořit neplánují 8 (7,8 %).

Získané výsledky k 2. dílčímu výzkumnému cíli

Znění druhého dílčího výzkumného cíle: Zjistit jaké mají respondenti názory na práci se seniory.

Ke zjištění zmiňovaného cíle sloužily položky č. 9, 16, 21 v našem dotazníku.

9. Položka v dotazníku

Položka zjišťovala faktory, které by studenty sociální pedagogiky mohly odrazovat od práce se seniory.

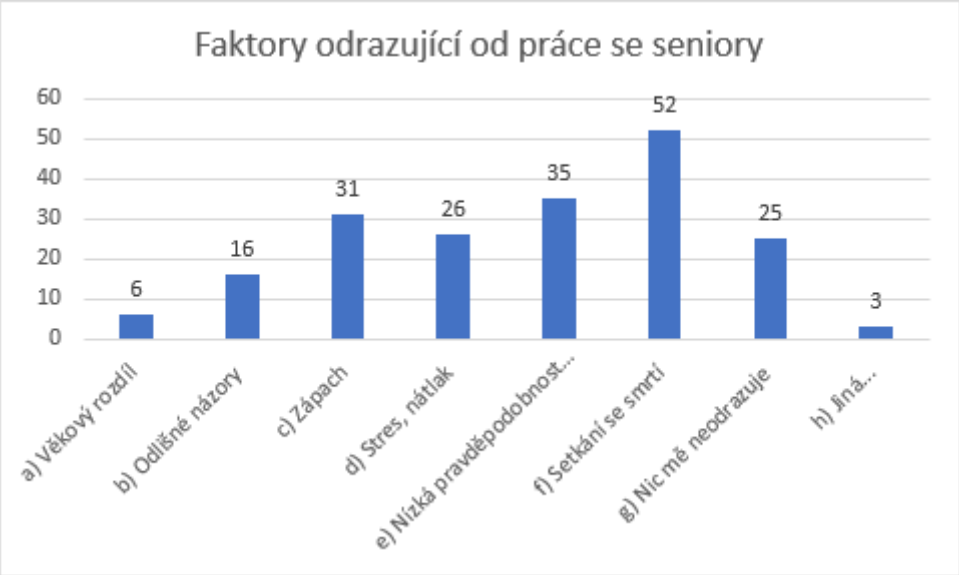

Graf č. 12: Faktory odrazující od práce se seniory

Jak jsme předpokládali nejvíce studentů zvolilo odpověď „setkání se smrtí". Odpovědělo na ni 52 (51 %) respondentů. Dále s tím spojená byla odpověď „nízká pravděpodobnost uzdravení klienta", na kterou odpovědělo 35 (34,3 %) respondentů. Pro nás překvapujícím zjištěním bylo, že třetí největší zastoupení respondentů měla odpověď „zápach". Tato odpověď tvořila (30,4 %) 31 respondentů. Stres a nátlak je pro 26 (25,5 %) respondentů odrazujícím faktorem od práce se seniory. Milým zjištěním pro nás bylo, že 25 (24,5 %) respondentů na práci se seniory nic neodrazuje. S menším zastoupení byla odpověď „odlišné názory" a to 16 (15,7 %) respondentů. Věkový rozdíl vnímá pouze 6 (5,9%) respondentů, jako faktor který je odrazuje od práce se seniory. Odpověď „jiné“ zvolili 4 respondenti, ale po jejich vytřídění, jsme 1 odpověď přiřadili do možnosti „nic mě neodrazuje“ a tudíž zde zbyli 3 (2,9 %) respondenti. Vytvořili jsme tak dvě kategorie, do kterých tyto odpovědi spadají. První kategorií je fyzická náročnost a druhou kategorií je úcta ke starým lidem.

16. Položka v dotazníku

Zjišťujeme, zda mají studenti sociální pedagogiky zájem v budoucnu pracovat se seniory.

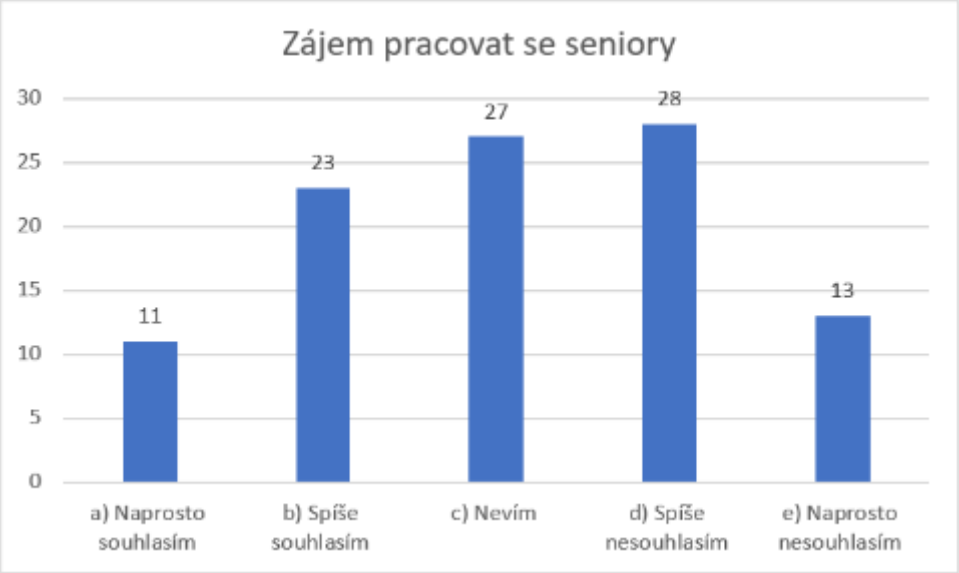

Graf č. 13: Zájem pracovat se seniory

Největší zastoupení mají odpovědi „spíše nesouhlasím“ 28 (27,5 %) a nevím 27 (26,5 %). Třináct studentů (12,7 %) nemá naprosto zájem pracovat v budoucnu se seniory. Také se ale našli studenti, kteří by se seniory měli zájem pracovat. Spíše souhlasím odpovědělo 23 (22,5 %) a naprosto souhlasím 11 (10,8 %) respondentů.

21. Položka v dotazníku

Zjišťujeme, zda považují studenti sociální pedagogiky, zařízení zaměřující se na práci se seniory za důležitá.

S touto otázkou naprosto souhlasí 84 (82,4 %) a spíše souhlasí 15 (14,7 %) studentů. Tři (2,9 %) studenti odpověděli, že neví, jestli jsou tato zařízení důležitá. Překvapující pro nás bylo zjištění, že žádný student si nemyslí, že by tato zařízení byla zbytečná.

Získané výsledky ke zjištění 3. dílčího výzkumné cíle

Znění třetího dílčího výzkumného cíle: Zjistit jaké mají respondenti zkušenosti s prací se seniory.

Ke zjištění třetího dílčího výzkumného cíle nám sloužily položky č. 5, 6, 7 v našem dotazníku.

5. Položka v dotazníku

Položka měla za cíl zjistit, zda již mají studenti oboru sociální pedagogika zkušenosti s odbornou prací se seniory.

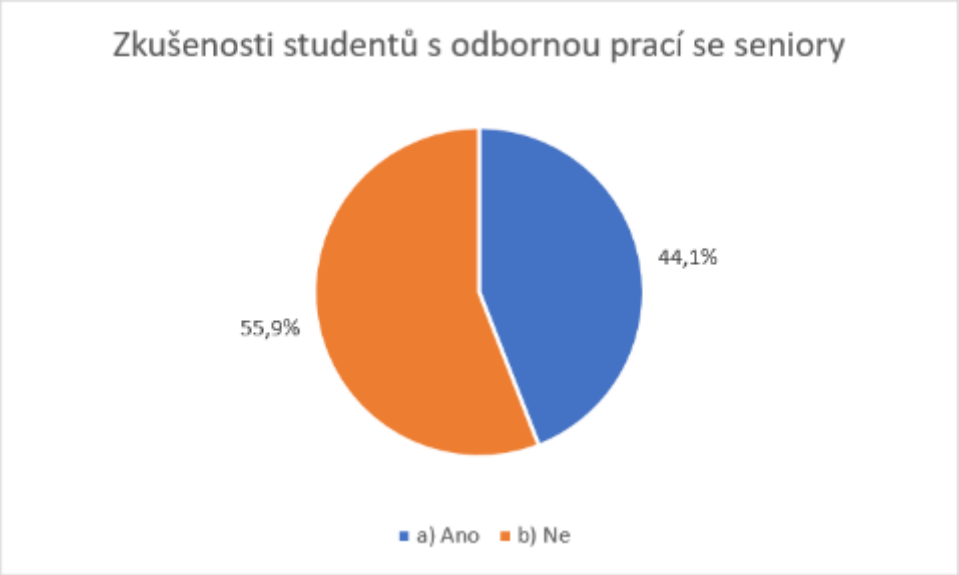

Graf č. 14: Zkušenost s odbornou prací

Z grafu vyplývá že odpovědi jsou téměř vyrovnané. Avšak převládá skutečnost, že studenti nemají zkušenost s prací se seniory. Na tuto možnost odpovědělo 57 (55,9 %) respondentů. Respondentů, kteří mají zkušenost s prací se seniory je 45 (44,1 %). Myslíme si, že je to různorodým zaměřením vystudovaných střední škol před nástupem na tento obor.

6. Položka v dotazníku

Na zmiňovanou položku odpovídali pouze ti respondenti, kteří již měli zkušenost s prací se seniory. Položka zjišťovala, jaká byla jejich předešlá zkušenost s touto cílovou skupinou.

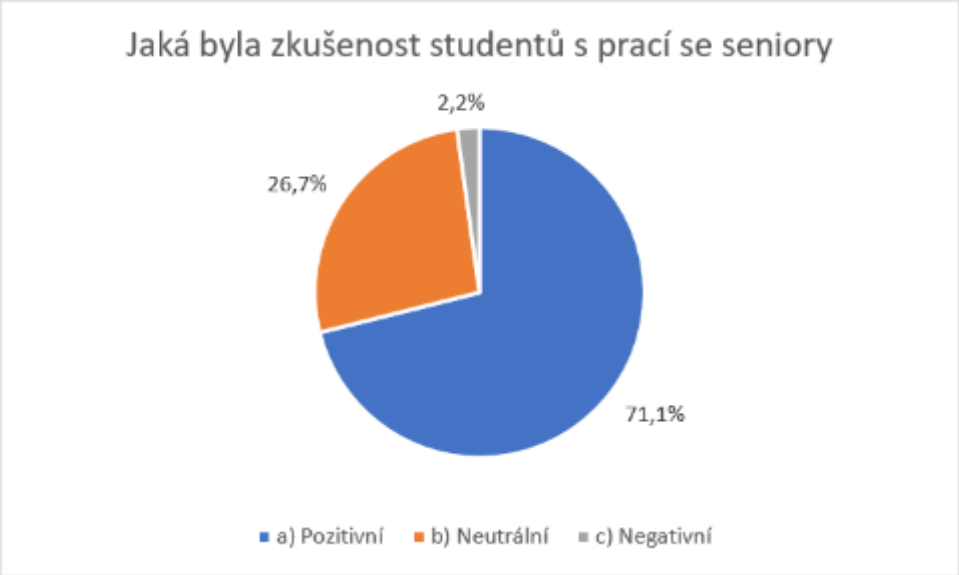

Graf č. 15: Charakter zkušenosti

Pozitivní zkušenost se seniory mělo 32 (71,1 %) studentů. Dále zodpovědělo 12 (26,7 %) respondentů, že jejich zkušenost byla neutrální. Pouze 1 (2,2 %) respondent odpověděl, že jeho zkušenost se seniory byla negativní. U této položky tedy převládala pozitivní zkušenost.

7. Položka v dotazníku

Položka v dotazníku měla za cíl zjistit, jestli předešlá odborná zkušenost ovlivnila názor studentů na seniory.

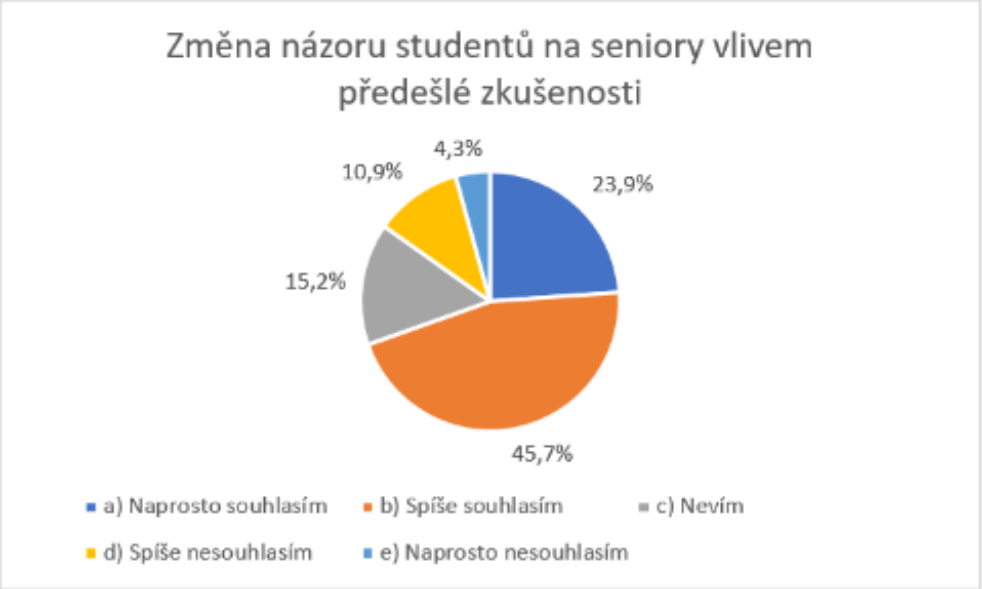

Graf č. 16: Změna názoru na seniory

Jedenáct (23,9 %) respondentů odpovědělo, že naprosto souhlasí s tím, že jejich předešlá zkušenost ovlivnila názor na seniory. Nejvíce odpovědělo 21 (45,7 %) respondentů spíše souhlasím. Sedm (15,2 %) respondentů odpovědělo, že neví. Spíše nesouhlasím zaškrtlo 5 (10,9 %) respondentů. Zbylý 2 (4,3 %) respondenti odpověděli, že naprosto nesouhlasí, že by jejich zkušenost ovlivnila jejich názor na seniory.

Získané výsledky ke zjištění 4. dílčího výzkumného cíle

Znění čtvrtého dílčího výzkumné cíle: Zjistit, jaké faktory dle respondentů přispívají k rozhodnutí pracovat se seniory.

Pomocí položek č. 8, 17 jsme dospěli ke zodpovězení čtvrtého dílčího výzkumného cíle.

8. Položka v dotazníku

Otázka číslo 8 se zaměřovala na faktory, které si studenti sociální pedagogiky myslí, že ovlivňují rozhodnutí k tomu pracovat se seniory.

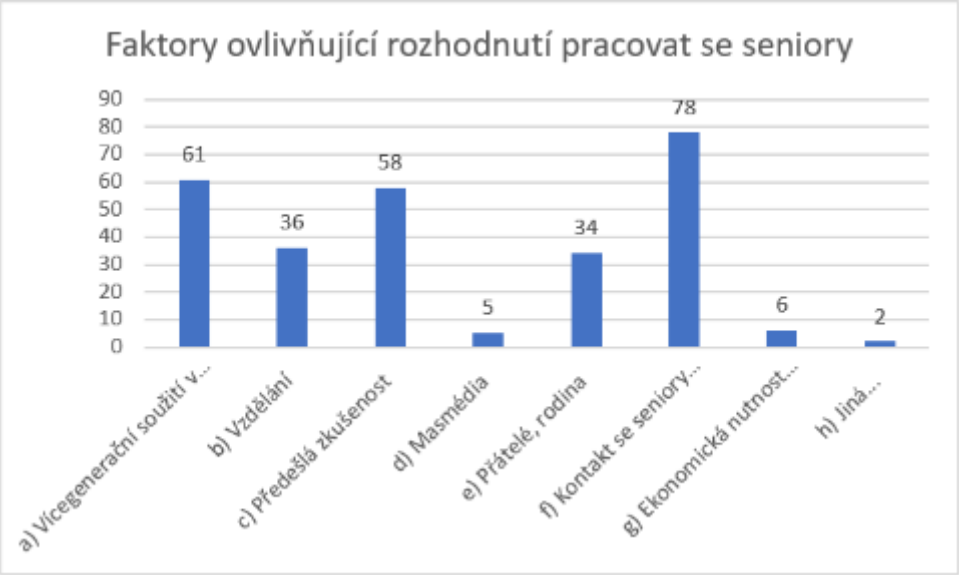

Graf č. 17: Faktory ovlivňující rozhodnutí pracovat se seniory

S počtem 78 (76,5 %) respondentů měla odpověď „kontakt se seniory (například v rámci dobrovolnictví)". Další největší zastoupení měla odpověď "Vícegenerační soužití v rodině". Tuto odpověď zvolilo 61 (59,8 %) respondentů. "Předešlá zkušenost tvořila 58 (56,9 %) studentů. S dalším vysokým počtem následovala odpověď "Vzdělání", na kterou odpovědělo 36 (35,3 %) respondentů. Téměř se stejným počtem se umístila odpověď "Přátelé, rodina". 34 respondentů (33,3 %) si myslí, že přátelé a rodina ovlivňují rozhodnutí k tomu pracovat se seniory. Následující odpovědi zvolil nízký počet studentů. Odpověď ekonomická nutnost byla zvolena 6 (5,9 %) respondenty, dále za ní následovala odpověď "Masmédia", kterou zvolilo 5 (4,9 %) respondentů. Na položku "Jiná" odpověděli 2 (2 %) respondenti. Zde respondenti odpověděli, že rozhodnutí k tomu pracovat se seniory ovlivňuje zájem jedince, úcta a respekt k seniorům.

17. Položka v dotazníku

Položka se zaměřuje na to, jaký předmět na Vysoké škole studenty sociální pedagogiky ovlivnil v tom, se více zajímat o práci se seniory.

Mezi faktory, které přispívají k rozhodnutí pracovat se seniory patří i vzdělání. V rámci tohoto faktoru nás zajímalo, zda studenty ovlivnil i konkrétní předmět během studia na vysoké škole.

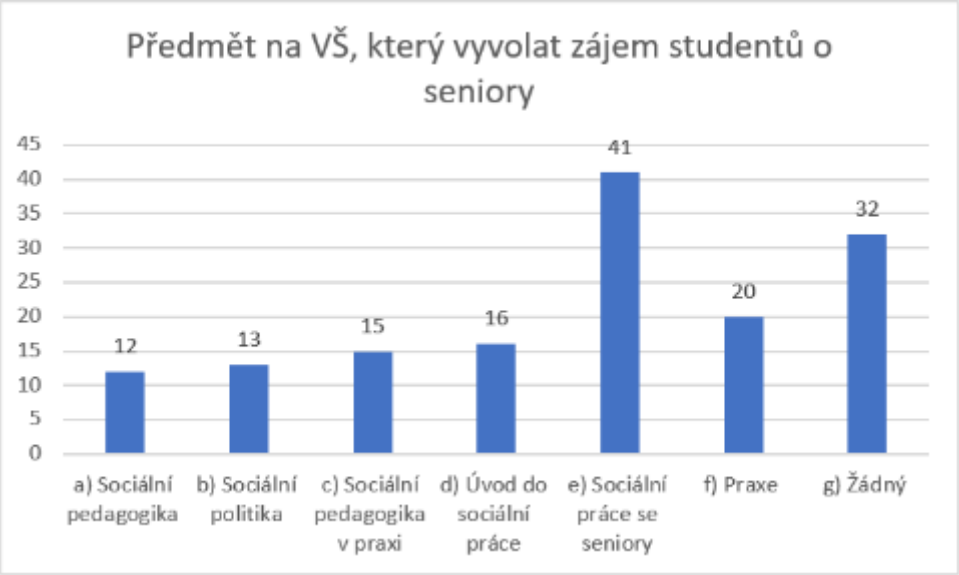

Graf č. 18: Předmět na VŠ, který vyvolat zájem studentů o seniory

Ještě stále během studia na vysoké škole dochází k ujasnění si cílové skupiny, se kterou by chtěl jedinec v budoucnu pracovat. Vzdělávání je jeden z faktorů, který může ovlivňovat rozhodnutí pracovat se seniory, proto jsme zde zařadili otázku, která se ptá na konkrétní předměty během studia na VŠ, který mohl vyvolat zájem studentů pracovat se seniory. Možnost „sociální práce se seniory" vnímá 41 (40,2 %) respondentů jako předmět, který v nich vyvolal zájem pracovat se seniory. Druhé největší zastoupení má možnost „žádný". 32 (31,4 %) respondentů si myslí, že žádný předmět v nich nevyvolal zájem pracovat se seniory. Na tuto otázku odpovídalo nejvíce studentů z prvního ročníku a myslíme si, že je to dáno obecný zaměřením prvního ročníku. Bližší specifikace práce s různými cílovými skupinami přichází během druhého ročníku studia. Praxe vyvolala ve 20 (19,6 %) respondentech zájem pracovat se seniory. Toto tvrzení odpovídá i s výsledky otázky č. 7. Respondenti odpovídali, že na základě vlastní zkušenosti přehodnotili vztah k seniorům či dokonce přístup k práci s touto cílovou skupinou. Předmět „úvod do sociální práce" vyvolal v 16 (15,7 %) respondentech zájem pracovat se seniory. Předmět "sociální pedagogika

v praxi" ovlivnil 15 (14,7 %) respondentů. 13 (12,7 %) respondentů zvolilo možnost „sociální politiku" jako předmět, který v nich vyvolal zájem pracovat se seniory. S nejnižším počtem 12 (11,8 %) respondentů byl zvolen předmět „sociální pedagogika".

Získaná data k 5. dílčímu výzkumnému cíli

Znění pátého dílčího výzkumného cíle: Zjistit, zda se u respondentů objevují ageistické názory.

Ke zjištění následujícího cíle nám sloužili položky č. 22, 23, 24 a 25 v našem dotazníku.

22. Položka v dotazníku

Zjišťujeme, jestli se studenti sociální pedagogiky v poslední době setkali s věkovou diskriminací ve společnosti.

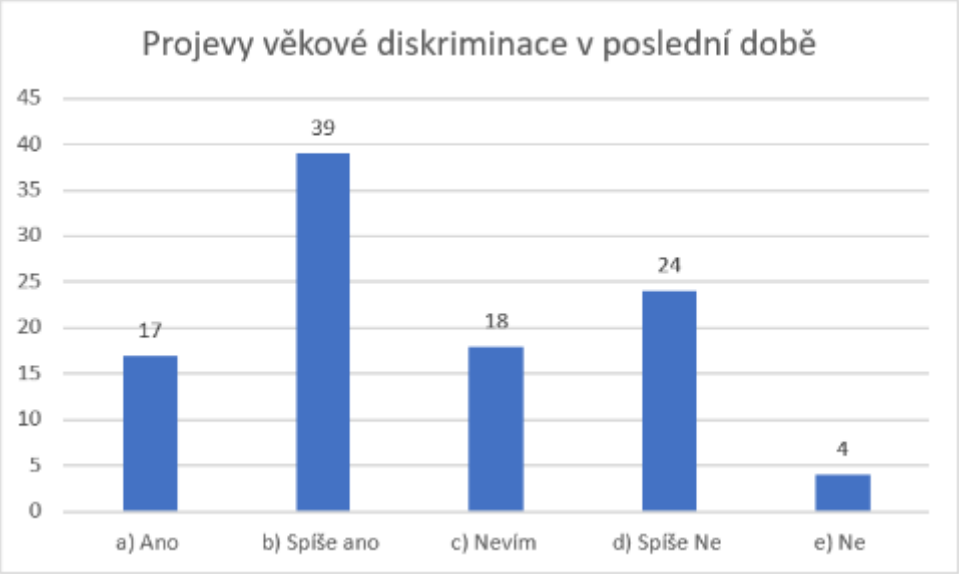

Graf č. 19: Projevy věkové diskriminace v poslední době

Graf nám znázorňuje, že spíše ano odpovědělo 39 (38,2 %) a ano 17 (16,7 %) studentů. Odpověď nevím zvolilo 18 (17,6 %) respondentů, spíše ne 24 (23,5 %) a ne 4 (3,9 %) respondenti.

23. Položka v dotazníku

Položka zjišťuje, jakých skupin se podle studentů sociální pedagogiky, věková diskriminace nejčastěji týká.

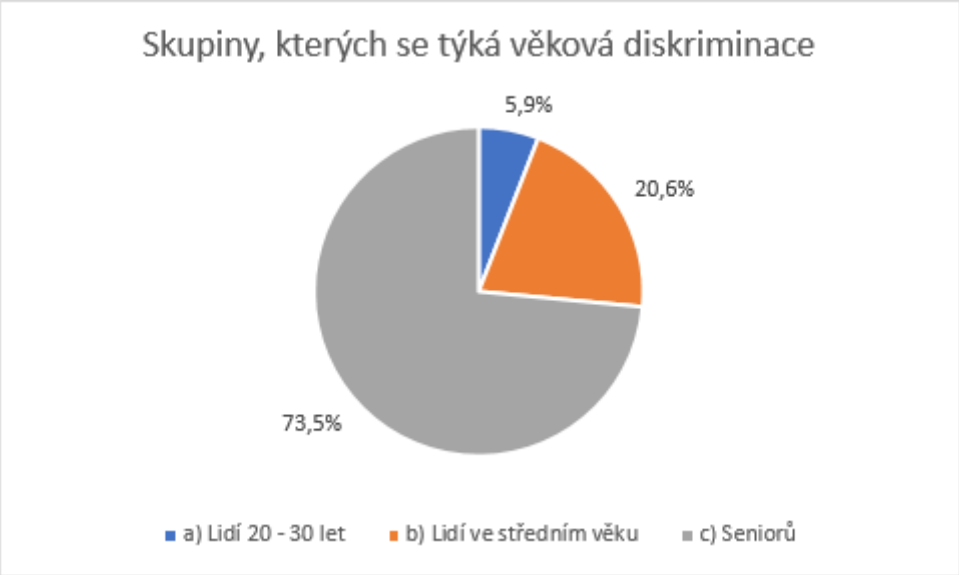

Graf č. 20: Skupiny, kterých se týká věková diskriminace

I když se respondenti nemuseli setkat s věkovou diskriminací, tázali jsme se jich, jaké skupiny lidí se věková diskriminace podle nich nejčastěji týká. Jde tedy o jejich vlastní názor nikoli o zkušenost. Jako nejčastější skupinou, které se týká věková diskriminace jsou podle 75 (73,5 %) respondentů senioři. Jelikož je v dnešní společnosti prioritou fyzická krása i určitá nezávislost jedince, jsou senioři některými lidmi vnímáni jako přítěž pro společnost. To pak negativně ovlivňuje chování těchto jedinců vůči seniorům. Další skupinou ohroženou věkovou diskriminací podle 21 (20,6 %) studentů jsou lidé ve středním věku. Tato možnost může být studenty zvolena díky změnám, které se v tomto období života člověka mohou objevovat. Například snížení produktivity v rámci pracovního nasazení s porovnáním mladších jedinců. S nejmenším počtem 6 (5,9 %) odpovědí je možnost, že se věková diskriminace týká lidí mezi 20-30 rokem. Odpověď „jiná" byla zvolena jedním respondentem, ale po třídění dat, jsme tuto odpověď zařadili do možnosti, že se věková diskriminace týká lidí ve středním věku.

24. Položka v dotazníku

Položka zjišťovala, jaký mají studenti sociální pedagogiky vztah k seniorům.

V následující otázce odpovědělo 59 (57,8 %) studentů, že mají spíše kladný vztah k seniorům a 32 (31,4 %) studentů odpovědělo, že mají naprosto kladný vztah k seniorům. Sedm (6,9

%) studentů nedokáže posoudit, jaký mají vztah k seniorům. Spíše záporný vztah k seniorům mají 4 (3,9 %) respondenti.

25. Položka v dotazníku

Položka zahrnovala 10 výroků, které se zaměřovaly na odhalení možného ageistického chování u studentů sociální pedagogiky.

1. Výrok

První výrok měl za cíl zjistit, do jaké míry studenti sociální pedagogiky souhlasí s tím, že většina seniorů je nemocná.

Čtyřicet osm (47,1 %) respondentů si myslí, že většina seniorů je nemocná. Odpověď „nevím“ vybralo 11 (10,8 %) respondentů. S tímto tvrzením nesouhlasí 43 (42,2 %) respondentů.

2. Výrok

Výrok se zaměřoval na zjištění, do jaké míry studenti sociální pedagogiky souhlasí s tím, že senioři zabírají pracovní místa mladším.

S tímto výrokem nesouhlasí 77 (75,5 %) respondentů. Tudíž si tito studenti nemyslí, že by senioři zabírali pracovní místa mladším. Třináct (12,7 %) respondentů neví, jestli senioři zabírají pracovní místa mladším. Objevilo se však i několik studentů, kteří s tímto výrokem souhlasili. Dvanáct (11,8 %) respondentů si myslí, že senioři zabírají pracovní místa mladším.

3. Výrok

Následující položka měla za cíl zjistit, do jaké míry studenti sociální pedagogiky souhlasí s výrokem, že senioři mají významnou úlohu pro rodiny svých dětí.

Ze získaných dat vyplývá, že 90 (88,2 %) respondentů si myslí, že senioři zastávají významnou úlohu pro rodiny svých dětí. Osm (7,8 %) respondentů nedokáže posoudit, jestli senioři zastávají významnou úlohu pro rodiny svých dětí. Zbylý 4 (3,9 %) studenti si myslí, že senioři nemají významnou úlohu pro rodiny svých dětí.

4. Výrok

Položka se zaměřovala na zjištění, jestli si studenti sociální pedagogiky myslí, že je starý člověk přítěží pro společnost.

Většina respondentů se zmíněným výrokem nesouhlasí. Pro 90 (88,2 %) studentů neznamená starý člověk přítěž pro společnost. Osm (7,8 %) respondentů nedokáže odhadnout, zda je starý člověk přítěží pro společnost. Naopak pro 4 (3,9 %) respondenty je starý člověk přítěží společnosti.

5. Výrok

Pátým výrokem zjišťujeme, zda si studenti sociální pedagogiky myslí, že se stářím přichází moudrost a vyrovnanost.

S největším počtem respondentů jsou možnosti „spíše souhlasím“ 46 (45,1 %) a „naprosto souhlasím“ 11 (10,8 %). Můžeme říct, že vysoký počet studentů 31 (30,4 %) si nejsou jisti, jestli se stářím přichází moudrost a vyrovnanost. Čtrnáct (13,7 %) respondentů si spíše nemyslí, že se stářím přichází moudrost a vyrovnanost.

6. Výrok

Položka zjišťovala, zda si studenti sociální pedagogiky myslí, že starý člověk patří do domova pro seniory.

S následujícím výrokem naprosto nesouhlasí 52 (51 %) a spíše nesouhlasí 36 (35,3 %). Sedm (6,9 %) respondentů neví, zda starý člověk patří do domova pro seniory. Podle 7 (6,9 %) respondentů patří starý člověk do domova pro seniory.

7. Výrok

Sedmý výrok zněl: „Většina starých lidí je arogantní a protivná.“

S tímto výrokem se neztotožňuje 71 (69,6 %) respondentů. Možnost „nevím“ byla zvolena 22 (21,6 %) respondenty. Devět (8,8 %) respondentů si myslí, že většina starých lidí je arogantní a protivná.

8. Výrok

Prostřednictvím této položky jsme zjišťovali, zda si studenti sociální pedagogiky myslí, že mají senioři ve společnosti nezastupitelnou funkci.

Ze získaných dat vyplývá, že 68 (66,7 %) studentů si myslí, že mají senioři ve společnosti nezastupitelnou funkci. Odpověď „nevím“ byla vybrána 26 (25,5 %) respondenty. Našli se i respondenti, kteří si myslí, že senioři nemají ve společnosti nezastupitelnou funkci. Toto tvrzení bylo prezentováno 8 (7,8 %) studenty.

9. Výrok

Následující výrok zjišťoval, jestli si studenti sociální pedagogiky myslí, že nám senioři mohou předat mnoho cenných rad a zkušeností.

Naprostá většina 93 (91,2 %) respondentů si myslí, že nám senioři mohou předat mnoho cenných rad a zkušeností. Tři (2,9 %) respondenti si nejsou jisti, zda by nám senioři mohli předat užitečné rady. Šest (5,9 %) respondentů si nemyslí, že by nám senioři mohli předat cenné rady a zkušenosti.

10. Výrok

Položka zjišťovala, zda se studenti sociální pedagogiky sami těší do penze.

Polovina, tedy přesněji 51 (50 %) respondentů se do penze netěší. Nad tématem odchod do důchodu nepřemýšlí 32 (31,4 %) respondentů. Avšak 19 (18,6 %) respondentů se již těší do penze.

6 SHRNUTÍ

V praktické části bakalářské práce jsme se zabývali názory studentů sociální pedagogiky na téma stárnutí a přípravu na stáří. Zajímal nás pohled studentů, jako možných budoucích sociálních pracovníků, na seniory a celkově práci s nimi. Jelikož je většinou společností uznávána fyzická krása a dokonalost člověka, nepředstavuje tak senior pro společnost daný obraz krásy. Jako každá cílová skupina tak i senioři mají svá daná specifika, která ovlivňují pracovní činnost. Zajímalo nás, jaký postoj u studentů sociální pedagogiky převládá.

Hlavním výzkumným cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký mají názor studenti sociální pedagogiky na téma stárnutí. Pro začátek si nejvíce respondentů 54,9 % myslí, že se člověk stává starým mezi 60-70 lety. Následující výsledky vypovídají o znalostech studentů z hlediska vývoje člověka. Nejčastěji zvolené rozmezí mezi 60-70 lety odpovídá rozmezí, které definuje Vágnerová (2007). Dále jsme zjišťovali, jaký má pro studenty sociální pedagogiky význam pojem stáří. Pod pojmem stáří si nejvíce studentů vybaví své prarodiče. Může to být dané tím, že ve věku respondentů je již mnoho jedinců, kteří mají starší prarodiče. Nemyslíme si, že by to bylo negativním cítěním vůči svým prarodičům, spíše to může být díky velkému věkovému rozdílu mezi studenty a jejich prarodiči. Pouze 1 člověk si pod pojmem stáří vybaví vitálního člověka. Protože se respondenti během studia setkávají a seznamují s prací se seniory, zajímalo nás, jestli je konkrétně pro ně stárnutí aktuálním problém či nikoliv. Z výsledků vyplývá, že naprostá většina, a to 71 respondentů, vnímá stárnutí jako aktuální problém i v jejich věku. Toto zjištění pro nás bylo velmi přínosným, neboť můžeme vidět, že se téma stárnutí dostává do povědomí mladší generace. Se zvyšující se střední délkou života by měla být tato problematika více řešena, a to především z hlediska finančního zajištění seniorů a poskytování sociálních služeb seniorům. Jako nejdůležitější součást života seniora respondenti spatřují rodinu či partnera, ale i přátele. Vysoký počet odpovědí u těchto možností vypovídá o zásadním významu rodiny v životě každého jedince či důležitosti sociálního kontaktu. Jako pozitivum na stáří vnímají respondenti velké množství volného času a péči o vnoučata. Dále pak 58 respondentů pokládá velké množství volného času taktéž za pozitivum ve stáří. Péče o vnoučata je vnímána jako pozitivum z hlediska většího kontaktu s rodinou, která má pro seniora důležitou roli. Ke stáři se však kromě pozitiv řadí i obavy. Snížení soběstačnosti a zhoršení zdravotního stavu je pro respondenty největší obavou z hlediska stárnutí. Je to dáno potřebami každého člověka. Nejdůležitější potřeba jedince je uspokojení fyziologických potřeb, proto je pro každého člověka omezení ve své soběstačnosti či zhoršení zdravotního stavu velkou obavou na stáří.

Prvním dílčím výzkumným cílem bylo zjistit, jaké mají názory studenti sociální pedagogiky na přípravu na stáří již v brzkém věku. Ze získaných dat vyplývá, že 55,8 % respondentů si myslí, že je příprava na stáří již v jejich věku důležitá. Avšak 19,8 % respondentů nad touto problematikou stále nepřemýšlí. Přípravu na stáří již v jejich věku nepovažuje 24,5 % respondentů za důležitou. Většina studentů si taktéž myslí, že by se měl člověk připravovat na stáří od 30 let. Jelikož jsou studenti mladší 30 let, nepovažuje tedy tolik respondentů za důležité se již v jejich věku připravovat na stáří. Největší význam z hlediska přípravy na stáří přisuzuje 84 respondentů zdravému životnímu stylu a péči o psychický stav. Nejmenší význam z hlediska přípravy na stáří respondenti přisuzují vzdělávání. K oblasti spoření, v rámci přípravy na stáří, přistupují respondenti kladně. Na stáří si plánuje spořit nebo si již spoří 75,5 % respondentů.

Druhý dílčí výzkumný cíl zjišťoval, jaké mají studenti sociální pedagogiky názory na práci se seniory. Z výzkumu vyplynulo, že 97 % respondentů si myslí, že zařízení, která se zaměřují na práci se seniory, jsou důležitá. Tento výsledek vypovídá o tom, že i samotnou práci se seniory považují za důležitou. Avšak pouze 33,3 % respondentů by mělo zájem se seniory pracovat. Faktory, které studenty sociální pedagogiky nejvíce odrazují na práci se seniory, jsou setkání se smrtí a nízká pravděpodobnost uzdravení klienta. Setkání se smrtí vnímá 50,9 % respondentů a nízkou pravděpodobnost uzdravení klienta 34,3 % respondentů jako odrazující faktor od práce se seniory. Překvapující bylo pro nás zjištění, že 30,3 % respondentů odrazuje od práce se seniory zápach.

Třetí dílčí výzkumný cíl měl stanovit, jaké mají studenti sociální pedagogiky zkušenosti s prací se seniory. Z celkového počtu respondentů má 44,1% zkušenost se seniory. Převládá tedy skutečnost, že 55,9 % respondentů nemá zkušenosti s odbornou prací se seniory. Zmíněné zjištění může být ovlivněno různorodým zaměřením středních škol před nástupem na tento obor, kde nemuseli mít respondenti možnost si práci se seniory vyzkoušet. U studentů, kteří již měli možnost si práci se seniory vyzkoušet, převládala pozitivní zkušenost. Pouze 2,2 % respondentů mělo negativní zkušenost. Zjistili jsme tedy, že pokud studenti měli zkušenost s prací se seniory, byla pozitivní. Vlivem předešlé zkušenosti změnilo celkově 69,6 % respondentů názor na seniory. 15,2 % respondentů nedokáže posoudit, zda kvůli předešlé zkušenosti změnili názor na seniory. Stejný počet 15,2 % respondentů si nemyslí, že by předešlou zkušeností změnili názor na seniory. Můžeme říci, že předešlá zkušenost s prací se seniory může ovlivnit i zájem v budoucnu pracovat s touto cílovou skupinou.

Čtvrtý dílčí výzkumný cíl měl odhalit, jaké faktory dle respondentů přispívají k rozhodnutí pracovat se seniory. Mezi nejvýznamnější faktory, které přispívají k rozhodnutí pracovat se seniory, studenti řadí kontakt se seniory, vícegenerační soužití a předešlou zkušenost. Kontakt se seniory vnímá 76,5 % respondentů jako nejvýznamnější faktor, který ovlivňuje rozhodnutí pracovat se seniory. Poté následoval faktor vícegenerační soužití v rodině, který vnímá 59,8 % respondentů taktéž jako velmi důležitý. Třetí nejčastější odpověď byla „předešlá zkušenost". Možnost zvolilo 56,9 % respondentů. Jelikož můžeme řadit i vzdělávání mezi faktory, které přispívají rozhodnutí pracovat se seniory, zajímalo nás, jestli studenty sociální pedagogiky ovlivnil i určitý předmět na vysoké škole. Předmět Sociální práce se seniory považuje 40,2 % respondentů za předmět, který kladně ovlivnil jejich zájem pracovat se seniory. Z výsledků lze vyčíst, že rozhodnutí k tomu pracovat se seniory ovlivňuje především sociální kontakt s touto cílovou skupinou. Ať už v rámci rodiny či v rámci odborné péče.

Pátý dílčí výzkumný cíl měl odhalit, zda se u studentů sociální pedagogiky vyskytují ageistické názory. Celkově se 54,9 % respondentů setkalo v poslední době s věkovou diskriminací. Podle studentů se věková diskriminace nejčastěji týká seniorů a lidí ve středním věku. Nejvíce ohroženou skupinou podle 73,5 % respondentů jsou senioři a podle 20,6 % jsou to lidé ve střední věku. Z výzkumného šetření vyšlo, že má kladný vztah k seniorům 89,2% respondentů. Náznaky ageistických názorů jsme zjišťovali pomocí výroků, kde měli respondenti zvolit míru souhlasu. S výrokem „většina seniorů je nemocná" souhlasí 47,1 % respondentů. S výrokem „senioři zabírají pracovní místa mladším" nesouhlasí 75,5 % respondentů. 88,2 % respondentů si myslí, že senioři mají významnou úlohu pro rodiny svých dětí. Naprostá většina 88,2 % respondentů nevnímá seniory jako přítěž pro společnost. S výrokem „se stářím přichází moudrost a vyrovnanost" se ztotožňuje 55,9 % respondentů. S výrokem „starý člověk patří do domova pro seniory" se neztotožňuje 86,3 % respondentů. Pro 69,6 % respondentů není většina seniorů arogantní a protivná. Podle 66,7 % respondentů mají senioři ve společnosti nezastupitelnou funkci. Ze získaných výsledků vyplývá, že si 91,2 % respondentů myslím, že nám senioři mohou předat mnoho cenných rad a zkušeností. 50 % respondentů se do penze sama netěší.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Ze získaných dat z výzkumného šetření vyplynulo, že většina studentů sociální pedagogiky má kladný vztah k seniorské populaci, myslí si, že mají senioři nezastupitelnou funkci ve společnosti a práci s touto cílovou skupinou považují za důležitou. Příprava na stáří je pro studenty velmi podstatná, avšak zastávají názor, že by se měl člověk na stáří připravovat až od 30 let.

Přitom zdravý životní styl patří mezi klíčové faktory, které ovlivňují nejen proces stárnutí, ale především stáří samotné. Rozšíření povědomí o důležitosti zdravého životního stylu, nejen zdravé stravy, ale i pohybu by mělo být zařazeno již od útlého dětství. Upevňování návyků zdravého životního stylu by mělo probíhat již v rodině, jelikož největším příkladem dítěte jsou jeho vlastní rodiče. Tyto návyky si dítě nese celý život. Zařazení pohybu či různých aktivit lze v rámci dětských kroužků, které nabízejí různé organizace i školská zařízení. V poslední době se i základní školy zapojují do programů zdravého stravování, což je pro všechny velkým přínosem. Zařazení zdravých návyků může předcházet v budoucnu různým komplikacím či onemocněním. Zdraví má člověk jen jedno. Níže zmiňujeme citát, který vyjadřuje důležitost zdravého těla.

„Zdraví není vším, ale bez zdraví je všechno ničím.“ Arthur Schopenhauer

Studenti mají několik obav, které je odrazují od práce se seniory. I když vnímají důležitost této práce, většina studentů se sama necítí, na to, pracovat s touto cílovou skupinou. Strach ze setkání se smrtí, nízká pravděpodobnost uzdravení klienta a zápach patří mezi největší obavy studentů. Vycházíme z toho, že jsou tyto obavy následkem chybějícího kontaktu se stárnoucí populací. S postupující dobou bude docházet ke stále většímu mezigeneračnímu odsunu. Vznikající programy na sblížení dětí se seniory v rámci návštěv či dokonce spojení mateřských škol s domovy pro seniory, jsou velkým krokem dopředu ke sblížení těchto generací. Kontakt dětí se seniory vymizel, proto jsou tyto projekty „náhradou“ mezigeneračního spolužití. Vzájemné interakce mezi nimi má pozitivní vliv na obě strany. Rozvoj mezigeneračního kontaktu by mohl probíhat i v rámci zájmových kroužků či například předmětu pracovních činností na školách, kde by mohli senioři předat mnoho cenných rad například v rámci vaření, zahradničení či různých praktických aktivit, kterým se často senioři v důchodu věnují.

8 ZÁVĚR

Bakalářská práce se zaměřovala na téma stárnutí a přípravu na stáří. Senioři se řadí mezi cílové skupiny, se kterými mohou studenti sociální pedagogiky v budoucnu pracovat. Proto nám přišlo přínosné se zaměřit na tuto konkrétní sociální skupinu, která má taktéž svá jistá specifika, která často ovlivňují práci s nimi. S prodlužující se střední délkou života se problematika stárnutí stává více aktuálním tématem. Stárnutí a stáří se pojí s určitými sociálními událostmi, které ovlivňují život člověka ve všech jeho vrstvách.

Teoretická část se skládá ze tří hlavních kapitol, které se zaměřovaly na téma stárnutí a stáří, ageismus a nakonec přípravu na stáří. Kapitola stárnutí zahrnovala biologické, psychické a socioekonomické změny, které nastávají během procesu stárnutí. Kapitolu jsme završili konceptem úspěšného stárnutí. Stáří jsme dále definovali jako životní etapu, která má své věkové rozmezí a je doprovázena různými změnami, které se vyskytují u každého jedince odlišně. Věnovali jsme se rozdělení stáří podle Vágnerové, která jej dělí na období ranného stáří a pravého stáří. Druhá kapitola se věnovala problematice ageismu. Jelikož v dnešní době společnost preferuje obraz fyzické krásy, která je spojená s mladý věkem, mohou být senioři obětí diskriminace. Třetí kapitola se věnovala přípravě na stáří, kterou jsme rozdělili na dlouhodobou, střednědobou a krátkodobou. Každá tato oblast v sobě zahrnuje určitá specifika. Do přípravy na stáří řadíme životní styl seniorů, zdravý životní styl, volnočasové aktivity, vzdělávání seniorů, význam rodiny, finanční zajištění a práci nebo odchod do důchodu.

Praktická část se zaměřovala na problematiku stárnutí a přípravy na stáří z pohledu studentů sociální pedagogiky. Pro náš výzkum byli vybráni studenti prezenčního bakalářského studia sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Výzkumu se zúčastnilo 102 respondentů.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že studenti vnímají stárnutí pozitivně a pod tímto pojmem si představují své prarodiče. Většina respondentů vnímá stárnutí jako aktuální téma i pro ně samotné. Důležitou součástí života seniora respondenti spatřují v rodině či partnerovi i v přátelích. Mezi pozitiva na stáří studenti řadí velké množství volného času a péči o vnoučata. Naopak se respondenti z hlediska stárnutí nejvíce obávají snížení soběstačnosti a zhoršení zdravotního stavu. Pouze pro 55,8 % respondentů je příprava na stáří v jejich věku důležitá. Je to dáno tím, že si většina studentů sociální pedagogiky myslí,

že by se měl člověk připravovat na stáří od 30 let. Největší váhu z hlediska přípravy na stáří respondenti dávají zdravému životnímu stylu a péči o psychický stav.

Ke konci práce můžeme shrnout získané výsledky tak, že studenti sociální pedagogiky vnímají stárnutí a stáří jako přirozený jev, cítí k seniorům respekt i úctu, příprava na stáří je pro ně aktuálním a důležitým tématem, avšak nevnímají potřebu se na stáří připravovat již v jejich věku. Zařízení, která pracují se seniory, jsou pro ně důležitá, ale vyšší procento respondentů nemá zájem pracovat se seniory. Celkový vztah k seniorů hodnotí pozitivně, známky ageistického chování se u studentů neprojevily.

Stárnutí a příprava na stáří by se neměly podceňovat. Přípravou na stáří můžeme předcházet mnoha nemocem nebo i zhoršení celkového stavu.

Proto by bakalářská práce mohla být přínosem nejen sociálním pracovníkům, či pedagogům pracujících na zmiňované vysoké škole, ale především i pro studenty sociální pedagogiky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1] BRZÁKOVÁ BEKSOVÁ, Kateřina. *Geriatrická problematika v pastorální péči: [postulát křesťanské etiky v péči o seniory]*. Praha: Karolinum, 2013, 139 s. ISBN 9788024622965.

[2] ČELEDOVÁ, Libuše, Zdeněk KALVACH a Rostislav ČEVELA. *Úvod do gerontologie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, 152 s. ISBN 9788024634043.

[3] DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012, 112 s. ISBN 9788024741383.

[4] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 9788087109199.

[5] HOLCZEROVÁ, Vladimíra a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada, 2013, 96 s., iv s. obr. příl. ISBN 9788024746975.

[6] HOLMEROVÁ, Iva. *Průvodce vyšším věkem: manuál pro seniory a jejich pečovatele*. Praha: Mladá fronta, 2014, 206 s. Lékař a pacient. ISBN 9788020431196.

[7] HROZENSKÁ, Martina a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada, 2013, 191 s. ISBN 9788024741390.

[8] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 265 s. Pedagogika. ISBN 9788024713694.

[9] JANIŠ, Kamil a Jitka SKOPALOVÁ. *Volný čas seniorů*. Praha: Grada, 2016, 156 s. Pedagogika. ISBN 9788024755359.

[10] KLEVETOVÁ, Dana. *Motivační prvky při práci se seniory*. 2., přepracované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017, 224 s. Sestra. ISBN 9788027101023.

[11] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing, 2011, 141 s. Psyché. ISBN 9788024736044.

[12] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché. ISBN 8024712849.

[13] MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011, 192 s. ISBN 9788024738727.

[14] MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Masarykova univerzita, 2004, 204 s. ISBN 978-80-210-5029-7.

[15] ONDRÁKOVÁ, Jana, Věra TAUCHMANOVÁ, Kamil JANIŠ, Stanislava PAVLÍKOVÁ a Vladimír JEHLIČKA. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Pavel Mervart, 2012, 168 s. ISBN 978-80-7465-038-3.

[16] ONDRUŠOVÁ, Jiřina a Beáta KRAHULCOVÁ. *Gerontologie pro sociální práci*. Karolinum, 2019, 370 s. ISBN 978-80-246-4383-0.

[17] OTOVÁ, Berta a Romana MIHALOVÁ. *Základy biologie a genetiky člověka*. V Praze: Karolinum, 2012, 227 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 9788024621098.

[18] POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2010, 158 s. Sestra. ISBN 9788024732718.

[19] PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, [2015], 96 s. Jessenius. ISBN 9788073454371.

[20] PUNCH, Keith. *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál, 2008, 150 s. ISBN 9788073673819.

[21] RAŠTICOVÁ, Martina a Monika BÉDIOVÁ. *Práce nebo důchod?: Senioři, trh práce a aktivní stárnutí*. 2018. ISBN 978-80-7485-177-3.

[22] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, 225 s. Sociologie. ISBN 9788024738505.

[23] SLEZÁKOVÁ, Lenka. *Ošetřovatelství pro zdravotnické asistenty*. Praha: Grada, 2007, I, Interna, 188 s., [4] s. barev. obr. příl.. Zdravotnický asistent. ISBN 9788024717753.

[24] ŠRAMO, Ján. *Příprava na stáří*. Praha: Občanské sdružení Melius, 2012, 191 s. ISBN 9788087638002.

[25] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 9788024613185.

[26] ZACHAROVÁ, Eva a Jitka ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ. *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada, 2011, 278 s. Sestra. ISBN 9788024740621.

Elektronické zdroje:

[1] Český statistický úřad. *Český statistický úřad* [online]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/seniori

[2] Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů*. 1995.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. a podobně.

kol. kolektiv

VŠ Vysoká škola

WHO World health organization

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Pohlaví respondentů 36
Graf č. 2: Věk respondentů 36
Graf č. 3: Ročník studia 37
Graf č. 4: Stárnutí jako aktuální problém i pro studenty 39
Graf č. 6: Význam pojmu stáří pro respondenty 40
Graf č. 8: Pozitiva ve stáří 41
Graf č. 9: Obavy z hlediska stárnutí 42
Graf č. 10: Důležitá součást života seniory 43
Graf č. 11: Význam oblastí v přípravě na stáří 44
Graf č. 12: Věková hranice přípravy na stáří 45
Graf č. 13: Spoření na stáří 46
Graf č. 14: Faktory odrazující od práce se seniory 47
Graf č. 15: Zájem pracovat se seniory 48
Graf č. 16: Zkušenost s odbornou prací 49
Graf č. 17: Charakter zkušenosti 50
Graf č. 5: Změna názoru na seniory 51
Graf č. 18: Faktory ovlivňující rozhodnutí pracovat se seniory 52
Graf č. 19: Předmět na VŠ, který vyvolat zájem studentů o seniory 53
Graf č. 20: Projevy věkové diskriminace v poslední době 54
Graf č. 21: Skupiny, kterých se týká věková diskriminace 55

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 : Dotazník

PŘÍLOHA Č. 1: DOTAZNÍK

Dotazník – Stárnutí a příprava na stáří z pohledu studentů sociální pedagogiky

Jmenuji se Šárka Machalová a jsem studentkou sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Tímto bych Vás ráda požádala o vyplnění zmíněného dotazníku. Vypracování je samozřejmě anonymní a výsledky budou sloužit k vypracování mé bakalářské práce, která se zaměřuje na stárnutí a přípravu na stáří z pohledu studentů sociální pedagogiky. Mnohokrát děkuji za vyplnění.

1. Pohlaví
a) Žena
b) Muž

2. Věk
A) 18 – 20 let
B) 21 – 23 let
C) 24 – 26 let

3. Ročník studia
a) 1. ročník
b) 2. ročník
c) 3. ročník

4. Myslíte si, že je téma stárnutí aktuálním problémem i pro studenty ve Vašem věku?
a) Naprosto souhlasím
b) Spíše souhlasím
c) Nevím
d) Spíše nesouhlasím
e) Naprosto nesouhlasím

5. Máte zkušenosti s odbornou prací se seniory? (i v rámci praxe)
a) ano
b) ne

6. Jaká byla Vaše zmiňovaná zkušenost se seniory?

a) pozitivní

b) neutrální

c) negativní

7. Ovlivnila Vaše předešlá zkušenost Váš názor na seniory?

a) Naprosto souhlasím

b) Spíše souhlasím

c) Nevím

d) Spíše nesouhlasím

e) Naprosto nesouhlasím

8. Co si myslíte, že kladně ovlivňuje rozhodnutí k tomu pracovat se seniory?

a) vícegenerační soužití v rodině

b) vzdělání

c) předešlá zkušenost

d) masmédia

e) přátelé, rodina

f) kontakt se seniory (například v rámci dobrovolnictví)

g) ekonomická nutnost (vykonávat práci jen z důvodu finančního zajištění)

h) jiné: _____

9. Co Vás odrazuje na práci se seniory?

a) věkový rozdíl

b) odlišné názory

c) zápach

d) stres, nátlak

e) nízká pravděpodobnost uzdravení klienta

f) setkání se smrtí

g) nic mě neodrazuje

h) jiné: _____

10. Kdy se podle Vás stává člověk starým?

a) 50-60 let

b) 60-70 let

c) 70-80 let

d) od 90.let

e) jiné: _____

11. Co se Vám vybaví pod pojmem stáří?

a) imobilní, nemocný senior

b) zkušenosti a vzpomínky

c) vitální člověk

d) prarodiče

e) moudrost a vyrovnanost

f) konečná fáze života

g) jiné: _____

12. Určete míru významu jednotlivých oblastí z hlediska přípravy na stáří. 1 – minimální význam; 5 – největší význam

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Zdravý životní styl					
Kontakt se sociálním prostředím					
Péče o psychický stav					
Finanční připravenost (spoření)					
Vzdělávání					

Úprava bydlení					
Pořízení si potomků					
Odpočinek					
Zájmy					

13. Od kolika let si myslíte, že by se měl člověk připravovat na stáří?

a) od nejmladšího věku

b) od 30 let

c) od 50 let

d) od 60 let

e) jiné:_____

14. Považujete za důležité se připravovat na stáří již ve Vašem věku?

a) Naprosto souhlasím

b) Spíše souhlasím

c) Nevím

d) Spíše nesouhlasím

e) Naprosto nesouhlasím

15. Spoříte si nebo si plánujete spořit na stáří?

a) Ano

b) Nevím

c) Ne

16. Máte zájem v budoucnosti pracovat se seniory?

a) Naprosto souhlasím

b) Spíše souhlasím

c) Nevím

d) Spíše nesouhlasím

e) Naprosto nesouhlasím

17. Který předmět na VŠ u Vás vyvolal zájem pracovat se seniory?

a) sociální pedagogika

b) sociální politika

c) sociální pedagogika v praxi

d) úvod do sociální práce

e) sociální prác se seniory

f) praxe

g) žádný

18. Jaká pozitiva spatřujete na stáří?

a) péče o vnoučata

b) dostatek péče o vlastní osobu

c) velké množství volného času

d) větší kontakt s rodinou

e) žádná

f) jiné: _____

19. Čeho se nejvíce obáváte z hlediska stárnutí?

a) Snížení soběstačnosti

b) Zhoršení zdravotního stavu

c) Úbytku fyzické atraktivity

d) Ekonomických problémů (zhoršení ekonomické úrovně)

e) Nepotřebnosti pro společnost/rodinu

f) Sociální izolace

g) Života v domově pro seniory

h) jiné: _____

20. Co si myslíte, že je důležitou součástí života seniora?

*zaškrtni max. 3 odpovědi

a) rodina/partner

b) přátelé

d) zájmové činnosti

e) zvířecí mazlíček

f) smysluplná náplň volného času

g) Vzdělávání/kurzy

21. Myslíte si, že zařízení, které se zaměřují na práci se seniory, jsou důležitá?

a) Naprosto souhlasím

b) Spíše souhlasím

c) Nevím

d) Spíše nesouhlasím

e) Naprosto nesouhlasím

22. Pozorujete v poslední době ve společnosti věkovou diskriminaci?

a) Ano

b) Spíše ano

c) Nevím

d) Spíše Ne

e) Ne

23. Jakých skupin se věková diskriminace podle Vás nejčastěji týká?

a) lidí 20–30 let

b) lidí ve středním věku

c) seniorů

d) jiná :_____

24. Jak hodnotíte Váš vztah k seniorům?

a) Naprosto kladně

b) Spíše kladně

c) Nevím

d) Spíše záporně

e) Naprosto záporně

25. Výroky

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Většina seniorů je nemocná.					
Senioři zabírají pracovní místa.					
Senioři mají významnou úlohu pro rodiny svých dětí.					
Starý člověk je přítěží pro společnost.					
Se stářím přichází moudrost a vyrovnanost.					
Starý člověk patří do domova pro seniory.					
Většina starých člověk je arogantní, protivná.					

Senioři mají ve společnosti nezastupitelnou funkci.					
Senioři nám mohou předat mnoho cenných rad a zkušeností.					
Sám/sama se těším až budu v penzi.					